

**UN MANUSCRIS AL LUI ȘTEFAN MOLDOVAN:
„SCHIȚE ISTORICE DESPRE STAREA BISERICĂ
A DISTRICTULUI
GR[ECO]-CAT[OLIC] A[L] MEDIAȘULUI ÎN ANUL 1852”**

Petru Magdău

Cluj-Napoca

Personalitatea canonicului Ștefan Moldovan și activitatea acestuia în slujba bisericii și națiunii române transilvănene sunt astăzi destul de bine cunoscute, asupra lui oprindu-se, de-a lungul timpului, mai mulți istorici de seamă¹. De asemenea, pe lângă lucrările sale publicate în epocă, lucrări care comportă o deosebită relevanță și valoare istoriografică², multe dintre textele lui Ștefan Moldovan, rămase în manuscris, au văzut în ultimul timp lumina tiparului³. Astfel,

¹ Pentru viața și activitatea lui Ștefan Moldovan, vezi studiile de referință: Coriolan Suci, *Un erou de la 1848. Protopopul Ștefan Moldovan din Mediaș*, Blaj, 1933; Lucian Giura, Mihai Racovițan, *Fruntașul revoluționar de la 1848 Ștefan Moldovan*, în „Sargeția”, XIV, 1979, 409-419; Adrian Andrei Rusu, *Ștefan Moldovan – istoricul*, în vol. *Cultură și societate în epoca modernă*, Nicolae Bocșan, Nicolae Edroiu și Aurel Raduțiu (coord.), Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1991, p. 243-253; Gheorghe Naghi, *Ștefan Moldovan (1813-1900)*, în idem, *Studii de istoria bisericii românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, București, Criterion Publishing, 2006, pp. 265-267.

² Printre contribuțiile lui Ștefan Moldovan la istoriografia românească, amintim: *Adumbrarea s. Monastire Prislopu, clădită în teritoriul Silvașului de Sus ...*, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură” (în continuare FMIL), 1853, XVI, nr. 19-20, p. 130-140, 146-148; *Anotațiuni despre Țiera Hațegului*, în FMIL, 1853, XVI, nr. 34-36, 38-42, p. 253-254, 261-264, 269-271, 281-284, 289-294, 299-302, 307-310, 315-317, 1854, XVII, nr. 36-40, p. 189-191, 197-198, 201-202, 209-121; *Colecțiuni de diplome din diplomatiul comitelui Iosif Kemény, cari privesc mai ales pre români (valachi) în „Transilvania”, 1871-1874*, IV-VII, passim etc.

³ Gheorghe Naghi, *Memoriile lui Ștefan Moldovan din 1852 și 1853 cu privire la Țara Hațegului*, în „Sargeția”, 1979, XIV, p. 421-430; idem, *Un manuscris inedit al lui Ștefan Moldovan privitor la Țara Hațegului la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Sargeția”, 1986-1987, XX, pp. 306-327 (preluate în volumul *Studii de istoria bisericii românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, București, Criterion Publishing, 2006, pp. 141-150 și 216-236, cu titlul schimbat: *Ștefan Moldovan călător prin Țara Hațegului între anii 1852-1855*); Adrian Andrei Rusu, *Un manuscris inedit al lui Ștefan Moldovan provitor la Țara Hațegului la mijlocul secolului al XIX-lea (II)*, în „Sargeția”, 1988-1991, XXI-XXIV, p. 253-278; Camelia Elena Vulea & Luminița Wallner Bărbulescu, *Vizitații canonice în Țara Hațegului (1852-1855)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 83-345; Nicolae Bocșan, Camelia Vulea, *La începutul episcopiei Lugojului. Studii și documente*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, p. 87-295.

În cercetarea istorică actuală se conturează tot mai mult adevăratele dimensiuni ale activității canonicului greco-catolic al Lugoșului, Ștefan Moldovan, și ale rolului pe care acesta l-a avut pe tărâmul scrierii istorice, a istoriografiei Transilvaniei moderne. În cadrul studiului de față nu ne propunem abordarea generală sub forma biografiei sau analizei operei cărturarului amintit, ci dorim doar să aducem o minimă contribuție la cunoșterea operei lui Ștefan Moldovan, în speranța că cineva, în viitorul apropiat, va găsi timp pentru împlinirea unui deziderat sau – așa cum afirma unul dintre cei mai stăruiți cercetători ai activității lui Ștefan Moldovan, anume părintele Gheorghe Naghi – va onora o datorie morală față de o personalitate de mare merit, anume aceea a scrierii unei monografii solide care să restituie integral personalitatea lui Ștefan Moldovan⁴.

Textul pe care îl publicăm aici nu este întru totul necunoscut. La el s-au făcut referiri, a fost citat și utilizat⁵, însă nu a văzut limina tiparului în integralitatea sa. Chiar dacă acest manuscris nu este decât parțial inedit, publicarea lui ni s-a părut necesară întrucât el aduce informații noi în câmpul istoriei ecleziastice a Transilvaniei, mai cu seamă în ceea ce privește eforturile românilor greco-catolici din scaunul Mediașului săsesc pentru obținerea de drepturi materiale și susținerea și dezvoltarea comunităților ecleziastice din acest protopopiat....

Manuscrisul intitulat *Schițe istorice despre starea biserice[a]scă a Districtului gr[eco]-cat[olic] a[l] Mediașului în anul 1852* se păstrează integral la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca⁶. El este format din două părți distincte, redactate de Ștefan Moldovan la un sfert de veac distanță una de cealaltă. Prima parte: *Statul și strămutările religioase ale Românilor din Scaunul Mediașului ce constitu[i]e acum una parte a Cercului Mediașului, culese mai cu s[e]amă din memoria locuitorilor și consemnate cu ocaziunea Visitației Canonice din anul 1852 în luna lui Mai prin subînsemnatul Protopop gr[eco]-cat[olic] a Districtului Mediașului*” (filele 3r-21v), așa cum se poate observa chiar din titlu, a fost scrisă ca urmare a unei vizitații canonice din mai 1852 în cadrul protopopiatului greco-catolic al Mediașului, însă are la bază și o documentație arhivistică bogată de strângerea căreia, așa cum reiese dintr-o scrisoare către George Bariț⁷, autorul s-a interesat imediat după numirea sa ca protopop al Mediașului⁸. Acest fragment al manuscrisului, redactat într-o manieră schematică,

⁴ Gheorghe Naghi, *Studii de istoria bisericii românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, București, Criterion Publishing, 2006, p. 216.

⁵ Vezi, Nicolae Comșa, *Manuscrisele românești din Biblioteca Centrală de la Blaj*, Blaj, 1944, p. 161; Lucian Giura, Mihai Racovițan, *art. cit.*, p. 416-417; Adrian Andrei Rusu, *Ștefan Moldovan – istoricul*, p. 246, 253; Gheorghe Naghi, *Studii de istoria bisericii românești ...*, p. 144.

⁶ Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca (în continuare BAR-CN), ms. rom. 195.

⁷ *George Bariț și contemporanii săi*, București, VI, 1983, p. 269-272.

⁸ Ștefan Moldovan a fost protopop greco-catolic al Mediașului între 26 aprilie 1847 și august 1852, când este mutat ca vicar foraneu al Hațegului (1852-1857), iar apoi devine canonic al Capitlului diecezan al Lugoșului (1857-1900).

chiar birocratică după unii istorici⁹, cuprinde, mai întâi, o descriere largă a Mediașului ca reședință de protopopiat, cu trecutul său din vremea romanilor până în timpurile contemporane, punând accent pe așezarea românilor în orașul săsesc, trecerea la unirea cu Biserica Romei, în 1816, și evoluția comunității greco-catolice din Mediaș cu toate aspectele pe care ea le presupune (cumpărarea terenului și edificarea bisericii și casei parohiale, trecerile inter-confesionale și relațiile cu celelalte confesiuni etc.). Descrierea Mediașului este urmată de o prezentare, bazată pe *memoria locuitorilor*¹⁰, a stării celor 27 de parohii care alcătuiau protopopiatul, fiecare cu date despre anul trecerii la unire, ridicarea lăcașelor de cult, obținerea porției canonice, numărul credincioșilor și preoții care au slujit în aceste sate, dar și repetatele confruntări cu privilegiile săsești.

Prima parte a manuscrisului pe care îl publicăm aici se încheie cu concluzii care privesc mai ales problema drepturilor politice românești din zonele cu populație preponderent săsească. Structurate în șapte puncte, concluziile prezentate de protopopul Ștefan Moldovan privesc, mai cu seamă, beneficiile unirii religioase pentru românii din aceste părți ale Transilvaniei, care până la 1700 n-au avut nici o biserică în satele săsești și nu funcționa nicio parohie, iar între 1700 și epoca lui Iosif al II-lea doar patru parohii unite au fost înființate. Totuși, odată cu întemeierea parohiei unite în Mediaș „*ca de la un centru luminos, s[-]au respândit raziile binefăcăto[a]re ale Unirei în to[a]te părțile scaunului, și s[-]au întemeiat Parohie frumo[a]se, și s[-]au desceptat semțiul amorțit al poporului Român de a nisui spre cultivare; ba anca și pre cei remași în neunire i-au oțelit și i-au mai desmeticit progresul Unirei*”¹¹. Astfel, la momentul anului 1852, în fostul scaun al Mediașului se aflau – după afirmațiile lui Moldovan – circa 10.000 de credincioși uniți, în 24 de parohii și doar 5000 de neuniți, în 14 parohii, însă nici o comunitate nu este în totalitate neunită.

Redactat în forma sa finală după terminarea vizitației canonice din mai 1852, *Statul și strămutările religioase ale Românilor din Scaunul Mediașului...* a fost expedit de Ștefan Moldovan, la începutul lunii august, odată cu mutarea sa de la Mediaș la Hațeg ca vicar foraneu, pe de o parte lui George Barițiu¹², iar pe de alta Ordinariatului metropolitan din Blaj¹³. Cei doi destinatari ai acestui text scris denotă, în opinia noastră, și valențele multiple ale documentului așa cum a fost el perceput în viziunea autorului. În primul rând, am putea vorbi de un caracter istoric al textului, acela dat de orientarea sa către cel mai cunoscut istoric transilvănean al epocii, George Barițiu. Pe această cale, perceput fiind ca material cu valoare

⁹ A. A. Rusu, *Ștefan Moldovan – istoricul*, p. 246.

¹⁰ BAR-CN, ms. rom. 195, ff. 3r, 19r.

¹¹ *Ibidem*, f. 21r.

¹² Manuscrisul trimis de Ștefan Moldovan lui Barițiu se păstrează la Biblioteca Academiei Române, *Fond Barițiu*, ms, 980, ff. 125-144, apud A. A. Rusu, *Ștefan Moldovan – istoricul*, p. 246.

¹³ BAR-CN, ms. rom. 195, f. 21v.

istoriografică, Barițiu se va îngriji de publicarea lui¹⁴ în periodicul „Sionul românesc.”¹⁵ Totuși, față de textul original al manuscrisului primit de Barițiu, ceea ce a apărut în „Sionul românesc” este lipsit de un paragraf, respectiv punctul 7 al concluziilor¹⁶. Acest ultim punct făcea trecerea de la starea particulară a protopopiatului Mediaș la considerațiile generale privind consolidarea Națiunii și a Unirii tuturor românilor:

...consolidarea Națională în animele Romanilor și să se sacrifice gratuit fără cruțiare conducătorii lor cei bisericesci, cu fapte dorite și plăcute, și mult folosito[a]re subalternilor săi fideli, și așaia – anca pucin numai va mai trece, până când Unirea credinței, și amorea frație[a]sca va învinge, și va îndulci animele tuturor romanilor dintru acest ținut, și prin acestea lumina religiunii lui I[su]s Ch[risto]s va triumfa preste tot întunerecul, ce au ținut pe Români de aici sub îmbra cea îngrozito[a]re a morției spirituale!

În al doilea rând, textul are și un caracter de document oficial, de act de cancelarie, merit a informa ierarhia ecleziastică superioară (episcopul și Consistoriul) despre starea în care rămâne protopopiatul greco-catolic al Mediașului la momentul în care protopopul său, respectiv autorul Ștefan Moldovan, tocmai părăsise Mediașul în favoarea Hațegului. Asemenea documente de informare despre starea materială și spirituală a credincioșilor din districtele protopopești sau vicariale trebuiau să fie trimise cu regularitate de către administratorii lor, iar pentru districtele tinere și problematice, precum era și cel al Mediașului, asemenea documente căpătau o și mai mare importanță. În cazul activității lui Ștefan Moldovan la Mediaș, cunoaștem un document anterior, din 23 decembrie 1851, cu un conținut și o semantică istorică apropiată¹⁷.

Informațiile transmise de Ștefan Moldovan, prin intermediul acestei adevărate radiografii a protopopiatului greco-catolic al Mediașului de la mijlocul secolului al XIX-lea, au o valoare istorică deosebită nu numai prin caracterul pozitiv, ci și prin semnificația lor analitică. Astfel, dincolo de date și cifre, regăsim aici motivații și cauzalități de profunzime ale comportamentului religios al acestor comunități, care ne dau posibilitatea creionării mecanismelor psihologice, dar și sociologice, pe baza cărora funcționează comunitățile confesionale.

¹⁴ George Bariț și contemporanii săi, București, VI, 1983, p. 303; A. A. Rusu, Ștefan Moldovan – istoricul, p. 246.

¹⁵ „Sionul românesc”, 1866, II, nr. 9, pp. 106-108; nr. 10, p. 120; nr. 11, pp. 130-131; nr. 12, pp. 141-145. Un scurt fragment a fost republicat în „Transilvania”, 1889, XX, nr. 21-22, p. 163-166.

¹⁶ BAR-CN, ms. rom. 195, f. 21r-v.

¹⁷ Simion Retegan (coord.), Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1849-1919. Documente vol. I, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvan – Fundația Culturală Română, 1996, p. 591-598: „Represențațiunea substernută prea lum[inat] m[ăriei] sale d[omnului] ep[iscop] despre statul uniunei în eparchia Mediaș”.

ANEXĂ

[2r] Nota¹⁸

Subscrisul în 1852 vizitând Districtul Protopopesc gr[eco-] cat[olic] al Mediașului, mai întâi am cercetat parochiile care sunt situate de la Mediaș spre Ost; apoi celea spre Sud și West; și în fine celea de cătră Nord, remanând nevizitată acum parochia Sas-Kizd.

Terminând visitațiunea – am mai adaus și unele momente ponderose spre cunoscința.

Iară cu începutul luni lui August 1852, strămutându-me de Vicariu foraneu în Hațieg, acestea schițe istorice le[-]am susternut la Prea Ven[eratul] Ordinariat metropolitan în Blasiu.

Mai târziu în an[ul] 1887 din acte rezervate am adaus un „Apendice” despre activitatea Parochilor și Protopopilor din Mediaș de la 1816 începând, până la 1852, spre eterna memoria.

Ștefan Moldovan

[3r/1] *Statul și strămutările religioase ale Românilor din Scaumul Mediașului ce constitu[i]e acum una parte a Cercului Mediașului, culese mai cu s[e]amă din memoria locuitorilor și consemnate cu ocaziunea Visitației Canonice din anul 1852 în luna lui Mai prin subînsemnatul Protopop gr[eco-] cat[olic] a Districtului Mediașului*

I. MEDIAȘIU

Despre Cetatea Mediaș, cu mare probabilitate se po[a]te însemna; cum că a fost în vechime Municipiu Roman¹⁹, stațiune Militaria a Cohortei a 3.ia carea se nume[a] și *Media*²⁰, din Legiunea Romana XIII-a numită Gemina, care Legiune a fost așezată pe mijlocul Daciei, pentru apărarea Țierei acesteia în Provincia Romană organizate.

Inse sub Imperatul Aurelian redicându-se miliția, provincialii remași au cuprins Municipiul și au folosit teritoriul [3v/2] din pregiurul Mediașului parte pentru păscutul animalelor, parte cultivându[-l] pentru semenături, mai ales locurile celea mai redicate ale dealurilor, cari acum acoperite cu păduri vechi, și în present, prin situațiunea rediodelor de pământuri arăto[a]re în păduri vedute, mărturisesc, cum că le[-]au domnit în vechime un popor liber iubitoriu de a cultiva pământul.

Iară mai târziu partea de cătră Olt a Țierei devenind sub domnirea Imperiului Romano-Bulgar, *Media* cu împregiurimea sa a format marginea pământului liber Roman, până când sub domnirea Regilor Mag[h]iari ținutul acesta pentru că – sub vitregimea timpului – era mai tot cu păduri acoperit, și pădurile, după legea consuetudinaria de atunci, se ținea de Bunurile Regale, dintru carele se trăge[a] venitul Curției, a devenit „Fundus

¹⁸ Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca, Ms. rom. 195. [scris frumos, citeț, 28 f sau 52 pagini]. Pag 1: „I. Boros, nr. II/1, 104-938”.

¹⁹ Vedi Auctorul *Topogr[aphia] Magni Regni Hungariae*, [Viena, 1750], pag. 346.

²⁰ „Tertia cohors similiter habet pedites 555 equites 66 sed in hac tertia validiores probari moris est, quia in Media acie consistit”, I. Rosini et Modests. *Ant Rom*, l. x, c. 5, pag. 721.

Regius”, pe carele apoi la an[ul] 1141-5 s[-]au și adus „*Hospites Saxones*”, cari din ruinele edificiilor Legionarilor Romani, în Media existente, și prin ordele barbare derimate, au întemeiet celea dintâi ale sale locuințe și cu Românii locali și învecinați au trăit în linisce.

Când înse sașii au început a-și aroga dreptul de a cuprinde eschisiv²¹ proprietățile românilor și afară la câmp, atunci Românii de nime favoriți, după mai multe împotriviri fără folos, au fost siliți a se retrage pre la satele vecine²² așa, încât pe la anii 1485-1614, pre când au fost gata zidurile ce încungiuă acest municipiu, aici afară de ziduri, și în teritoriul Mediașului [4r/3] nu se mai afla neci un Român proprietariu de pământ ci se suferea afară de ziduri „*extra muros*” senguri păstorii de animalele sașilor²³.

Inse de la expedițiunea lui Georgiu Rakoczi asupra Mediașului la an[ul] 1705 țienută, până astăzi, Românii de to[a]te laturile s[-]au adunat, și pe rend sau așezat aici, și acum numeră Mediașul mai multe de 500 familii Române cu preste 2000 suflete, cari cu prețiu scump și-au cumpărat din grădinele sașilor proprietate de fundu intern, și din moșiele sașilor fundu estern așa de mult, încât a tria parte din tot teritoriul de sememat este acum „*acquisitum*” Român.

Comunitatea Română de aici de la începutul creștinătăței s[-]au țienut de ritul Oriental, și au avut Baserică redicată în acest municipiu, a căria remășițe – în present s[-]au descoperit cu ocașiunea sepărei unei pivniței în Cetate înfrumusețiate pe pereți cu crucile îndatenate la sântirea basericilor orientale.

Înse împopularea întemplată cu începutul seculului trecut s[-]au țienut de confesiunea ne-unită, și așa, ca un popor numai [4v/4] suferit în Țară, n-au avut libertate de a-și redica neci oratoriu, ci aducea pe ascuns pe Parochul din Copșia-mică, și apoi pre cel din Curciu de le servea prin case sântele rogăciuni, și cu furci de f[i]er, că alte arme nu era [i]ertat se po[a]rte, grigie în giurul casei, ca se nu năvăle[a]scă sașii, și se le facă ceva reu preoților aduși; apoi a servit într-o șiură, și mai pre urmă din colecțiunea de la Brașiovenii negoțatori, cari ajungea la Mediașiu la an[ul] 1787 au edificat Biserica neunită, carea la an[ul] 1849, 6/18 aug[ust] a dears între[a]gă, fiind numai de grădele, acoperită cu șind[r]ilă.

Iară unirea din vechime a fost primită numai de neorusticii, cari pe rend s[-]au staționat aici, și aceștia în unire au remas statornici, și s[-]au folosit în lipsele lor celea spirituale cu Parochii cei uniți din Darlos și din Brateiu; până când:

La an[ul] 1816 Parochul neunit din Buz, Simeon Asculan a primit S[fân]ta Unire. Pre acesta ca unit nu l[-]au mai suferit Buzenii, ci l[-]au scos afară din sat cu to[a]te ale sale până între hotare; deci prenumitul, ca se nu remână în câmp s[-]a strămutat în Mediașiu și s[-]a așezat cu locuința la un Ioan Atielean, pre carele întorcându[-]l la S[fânta] Unire și l[-]a făcut Cantor.

²¹ „exclusiv” (n.n.).

²² „Saxones septem sedium potentiarii” la a[nul] 1473 Registru *Archiv*, IV, p. 242, item „Valachi infestant saxones sedium Schelk et Medgyes”, *Cod. Dipl.*, III, pag. 366, Comitibus Josephi Kemény.

²³ Regele Mathia, cu datul din Vienna în Sărbăto[a]rea B. Thoma Martyris a[nul] D[omnului] 1486. Dă potere Judelui și Juraților „*Oppidi nostri Medgyes, ut omnium illorum, qui ... Civibus ejusdem oppidi ... in muniendis, et fortificandis ... piscinis, aggeribus, et fossatis inchoatis contradicerent, ac in eisdem eos juvare recusarent, res et bona Majestati Nostrae occupare, et tenere debeant*”. Copia în *Collect. Ms. Biblioth. Collegii Claudiop*, Tom II, p. 137. Vedi colecțiunea mea din ale Comitului Ios. Kemény la acest an, tom II, pag. 575.

Fapta ace[a]sta încunoștințându-o Escelenției sale nemeritoriului Episcop Ioan Bobb, acesta a cumpărat Căsuția ace[e]a a lui Ioan Atielean cu 400 fl, w. pe s[e]jama Parochului, în locul căreia – fiind fo[a]rte slabă – s-au redicat apoi casa de zid ce-i capelanala de astăzi.

Iară la rugățiune și celebrarea celor sante s[-]au adunat uniții: a) la Casa Neorusticului Iosi Koste; după ace[e]a b) la anul] 1818 [5r/5] s[-]au strămutat în casa românului Vila Calboreanu; apoi c) la anul 1820 Episcopul a cumperat în continuitatea casei parochului, în partea de cătră cetate, o șuură a lui Smidt Bărbierul cu 350 f[lo]r[i]ni w. și aceasta s[-]a folosit de capelă interimală.

Inse la anul 1824 crescând numărul familielor unite la 130 Escelenția Sa prin intervenirea Parochului Asculan, și a Dascălului din nou convers la S[fânta] Unire, Ioan Porea, s[-]a hirotonit pe sine, ca ori cu ce prețiu – pentru gloria lui D[umne]diu, și propășirea S[fân]tei Unire, se redice aici o Biserică demnă de cultul cel Sânt, și ... [sic!]

După ce tot întru același an Magistratul Mediașului, la demandarea Înalțului C[esaro] R[egesc] Guberniu asemnând nisce locuri nedemne pentru de a se edifica pre acelea Biserica, prin care faptă și-a arătat a sa neînvoire.

Așia Episcopul, prin o înțiele[a]ptă prinsătură – a cumpărat în fruntea stradei din cetate numite „Czekes” casa lui Martin Hits, cu 7000 f[lo]r[i]ni.

Pe această casă demolându-o la anul 1826 în restemp de 3 luni de la 3/15 August începând până în Noemvrie cu 30000 f[lo]r[i]ni a edificat Biserica de fația.

[5v/6] Episcopul edificarea Bisericeii o a încredințat unui zidariu rom[ano]-catolic, carele pentru încungiurarea neplăcerilor, a făcut a se lăți cuventul, că Episcopul voiesce a redica o casă pentru comoditatea sa în locul celei cumperâte, ca avend intențiunea de a [i]eși în visitațiunea canonică în scaunul Mediașului, se aibă unde descinde întru ale sale; - pentru aceea de cătră strada a închis locul cu palant înalt, și a început cu to[a]tă putincio[a]sa grabă a redica fundamentul, când dară s-a vediut fundamentul [i]eșit din pământ, și forma de altariu semicercuală, Magistratul îndată a redicat protest, de a edifica Biserica române[a]scă în cetatea lor, și a amenințat cu demolirea ei.

Episcopul protestând contra turburarei în posesiunea Sa, îndată a recurs la Înalțul Tron al Țierei, de la Guberniu venind oprirea de a împedeca edificarea, – Magistratul nu s-a supus, ci sta gata a-și duce [la] îndeplinire decisă demolirea edificiului.

Episcopul vezind pericolul a recurs la Înalțul Tron, de unde prin curir estraordinariu a sosit aspră imputare Magistratului, și strensă oprire de a se atinge de acel edificiu.

[6r/7] Până ce dară a sosit Prea înalta Imperâte[a]scă dispoșițiune, Biserica ancă a fost redicată în păreți cu turn cu tot – acesta până la streșini – și pusă sub acoperământ; deci și Magistratului acum i-a trecut voia de a resista mandatului mai înalt.

Deci prin redicarea acestei Bisericeii punendu-se fundament tare pentru S[fân]ta Unire în Mediașiu, s[-]a mai îndemnat Episcopul de a mai cumperat fond din lontru parochiale lângă Biserica în vecinătatea contiqua de cătră amiaza zi; și casă de șco[a]lă de cătră amiazia no[a]pte, – căci acei vecini sași n-au putut suferi se mai locue[a]scă lângă Biserica – de sunetul cumpănelor ei, și a cântărilor din tr[-]ânsa; și pentru conservarea Bisericeii a cumperat un fund de-nafara pe un teren întins laolaltă de 35 jugere, care până la dotarea parochilor, se se folose[a]scă de cătră aceștia cu voia fundatoriului.

La to[a]te acestea a contribuit mult înțiele[a]pta pregătire a zidarului cu materialele de lipsă, neobosita alergare și circumspecta prevedere a Parochului și cantorelui și zelul înflăcărât al nou uniților, cari cu toții au concurs cu carul și cu pământul și no[a]ptea – avend încredere neșiermuriță în terminarea Casei Domnului onorată fația de inimicii Seculari!

[6v/8] Iară sacrificarea specifică a nemuritoriului Episcop Ioan Bobb pentru întemeierea acesteia Parochia constă întru acestea:

1. Pentru casa capelaniana	400
2. Șiura lui Smidt de capelă	350
3. Casa lui Martin Hits unde e Biserica	7000
4. Edificarea Bisericei lui I. Melisech Paliru	30.000
5. Campana cei mica de 2 Cent 13 (...)	537,50
6. Campana cei mare de 4 cent 5	1012,5
7. Frontariul altariului pictorului Csúres	4000
8. Droturile la 8 ferești mari și 5 mai mici	9000
9. Casa parochiale din Cetate	3500
10. Fondul estern „Hinter Eichen”	4500
11. Casa de șco[a]lă de o dată	1300
12. Ace[e]ași casă în schimbându[-]o cu alta a adaus	1200

Laolalta 57.700

Așia înfrum[u]șețindu-se starea biserice[a]scă a Românilor în Mediașiu pe zi ce merge li se desceaptă cugetul de a înainta și denșii spre un gust mai bun, și spre luminare, care l[-]au manifestat prin acestea:

- a) la Biserica – din lăuntru o au înf[r]um[u]șețiat de se arăta a fi chiar Domne[a]scă;
- b) că au renoit șco[a]la și-și dau bucurosi pruncii la șco[a]lă;

c) că le place a auzi în Biserică cântări armonice, ce ei miră de în zile de sărbăto[a]re umplu Biserica de 16° lungă și 6° lată de mai nu încap într-ensa fără deosebire uniți și neuniți, pentru că în Mediașiu încep a nu mai crede acelora, cari se silesc a[-]i desbina – cu to[a]tă francheția le respund: [7r/9] „cum că Episcopul Bobb a fost român, și lor le-a clădit o biserică română, spre severșirea cultului s[*f*]ânt româneșce, - de a[i]ci iei Români fiind, îndrăsnesc într[-]ensa, ca într-a lor, fiind cu toții fii ai unui Tată Ceresc, carele iubescce ca fii de o limbă a unui loc, unde se po[a]te, laolaltă într-o casă s[*f*]ântă adunați se-l laude, se-i serve[a]scă și se-i închine (adoreze).

II. BRATEIU

Brateiul este Parochia veche unită întemeiată pe la începutul unirei și provediută cu porțiune canonică. La anul 1735 Românii satului acestuia locuie[au] în capul satului din gios după biserica săs[e]ască de cătra Dârlosu, ci esundarea și separatura Ternavei au surupat acea parte de sat cu vatra Bisericei, și cu cemetieriu cu tot; iară biserica fiind de lemn s[-]a mutat pe dealu[1] din sus de sat.

Iară cu ocasiunea turburărilor sofroniane și aici biserica lui Christos s[-]a desbinat, și o parte de Uniți primind arme, a trebuit se se strămute la Racoviția; iară cei remași până astăzi fiecare parte făcând acum Biserici de pie[a]tră în locul celor de lemn avute mai dinainte, au statornicit între sine ace[a]sta desbinare pe temp mai îndelungat.

Și porțiunea cea canonică[a]scă încă a suferit împucinare, pentru că pe tempul conscrierei [h]otarului fiind Parochia unită vacante, deregătoria locală a mai luat dintr[-]ensa și au lăsat numai cea facia neadecuată.

Așia slăbindu-se poporul între sine prin desbinare [7v/10] și deregătoria locală încă s[-]au silit a împucina poterea venitului Parochiale – ca se nu aibă de unde întreține Preoți harnici spre urmenda consolidare!

III. BUZ²⁴

So[a]rtea Românilor din Buz, în vechime de confesiune neunită, a fost de giositoare, neavend Biserica și Paroch, ci era[u] afiliați la Darlosu, apoi la Bratei, iară servițiul s[*f*]ânt îl făcea prin case private și șiuri, până când la an[ul] 1801 și[-]iau clădit o Biserică într-o co[a]stă afară de sat, la carea apoi parochul Brateiului i-a adunat din temp în temp spre a se închina lui D[umne]diu; iară la an[ul] 1815 au dobândit paroch local pă Simeon Asculanu, ci pre acesta – voind a[-]i pleca la unire – l-au scos afară din sat și și-au adus un alt Paroch.

Înse – batâr că de frica unirei și-au lapedit Parochul între hotare, totuși unii mai liniștiți și-au tras pe se[a]ma, și tot atunci s[-]iau întors la unire, și s[-]iau afiliat la Mediașiu până când în an[ul] 1845 au dobândit Paroch ordinariu, și în an[ul] 1851, dobândind loc de oratoriu în an[ul] curg[ător] 1852, și-au și redicat Biserica de zid, carea acum s[-]a și pus sub acoperemânt de țieglă. Așia aluatul to[a]tă fragmentătura o dospesce!

IV. ȘIAROȘIU – SĂSESC²⁵

Parochia Șiaroșului este din vechime unită și de atunci cu o[a]re careva porțiune canonică provezută, carea apoi numai la an[ul] 1825 din porunca gubernială s[-]a întregit; înse cea mai [8r/11] mare parte a poporului Român de acolo, de frica milităriei s[-]a desbinat, - primind neunirea – și așia în locul Bisericei ce[le]i be[r]âne unite acum se află redicată Biserica cea neunită, și Parochul unit, după ce s[-]a necăsit cum a potut la anul 1812 în curtea parochială și-a redicat Bisericiuța de lemn compusă din o biserică veche adusă din Giacășiu, – carea până astăzi se folosese; și așia semenția unirei ca un fundament vechi a întemeierii religionarie a poporului, facia cu desbinaria acesteia se mai păstredia spre desfășurarea viitoriului ce îl asce[a]ptă croit de la providenția.

V. VALDHITU²⁶

Românii din Valdhitu în secolul trecut erau neuniți, și după legile atunci vigente, numai ca suferiți în Țiera, nu erau liberi se redice neci oratoriu, până când după vestirea Decretului de Toleranția la an[ul] 1798 sub nume[le] de șco[a]lă au îndrăsnit, de au făcut o casă cu tindă și horn, și au pus om sub nume de Dascăl locuitoriu într-ensa, unde au ținut și servițiul s[*f*]ânt; înse după doi ani, s-au împoterit, – și au resepit hornul, și în locul aceluia au înălțiat campanile, și casa o au despărțit în formă de biserică.

Inse Paroch ordinariu ca neuniți nu au avut, ci au fost afiliați la Șaroșul Săsesc, până când la an[ul] 1830 Parochul actu fungente, au întemeiat unirea acolo, și cu densa și Parochia carea la an[ul] 1849 s-au și întregit, și acum poporul liber de împarecheri se pregătesce de a redica Biserica și sco[a]lă și a întemeie bunăstare [8v/12] parochială, – cu carea, și pre lângă carea denșii mai liber vor resufla ca apână a[i]ci!

²⁴ Azi Buzd (n.n.).

²⁵ Șaroșu-săsesc, acum Șaroș pe Târnave, județul Sibiu (n.n.).

²⁶ Azi Valchid (n.n.).

VI. NOUL-SĂSESC (Cerc[ul] Sighișo[a]rei)

Poporul român din Noul-Săsesc în secolul trecut fiind de confesiune neuniți, bătră că au fost robotari (iobagi), tot ace[e]a[și] so[a]rte au avut, ca și cel din scaunele săsesci, pentru că precum la sași constituția municipală, prin faptă i-a considerat pe români ca „Venetici”; așa și legile feudale binele Possessorilor au îngrisit se sto[a]rcă puterile trupului robitori înse, ca nu cumva Religiunea – libertatei a marelui Liberator a lumii a lui I[su]s Ch[risto]s se prindă redăcini în animale acelora carea se aducă cu sene înfrângerea lanțurilor, au pus – prin negațiune (oprire) piedecile sale, așa în cât numai la an[ul] 1784, prin grațio[a]sa demandare Gubernială din 24 aug[ust] nr. 7667, au dobândit facultate de au edificat Biserica de facia, carea acum asemănată cu bisericile neunite ce se afla în Protopopiatul Mediașului în felul ei – adecă de pie[a]tră – e cea mai veche.

Întru ace[a]stă Biserică poporul adunându-se, au adorat pre eternul Tată, înse Parochia n-au format, ci au fost affiliați la Laslea, până când cel de facia Paroch neunit, sub nume de administrator a Parochiei s[-]a asediat aici, - ci vieția acestuia arătându-se prin exemple vii, a fi mai de gios ca a poporenilor sei, partea cei mai ale[a]să a poporului la an[ul] 1839 au primit S[fânta] unire, și în restemp de 13 ani mai bucuros au suferit se fie affiliați la Valdhit până când acum în an[ul] c[urent]e 1852 au [9r/13] dobândit și Paroch ordinariu, spre durațiunea S[fintei] uniri, carea așa statornicesce acolo se întemeiat.

VII. COPȘIA MARE

Românii din Copșia Mare în vechime au fost păstori Regesci a cornutelor Principilor Țierei, de ace[e]a curtea, și fondul dinafară Fiscale, până acum au remas în memoria o[a]menilor, precum și prudentia sașilor locali, căci deverind Fundul Regesc sub domnirea Austriacă, sașii proprietățile Fiscale le[-]au întrețiesut pe s[e]jama sa.

Acești Români amestecați cu sașii, bătrăcă au făcut maiortatea și puterea satului, totuși fiindcă au urmat confesiunea neunită, și aici libertatea religionaria li s[-]a mărginit așa, în cât numai la an[ul] 1794 au putut redica Biserica cea de facia – fără turn – clădită pe o co[a]stă pedișia, ce a causat de acum se resipesce.

La an[ul] 1823 maiortatea poporului primind unirea – după proces îndelungat, carele a ținut până la an[ul] 1842 numai ce au dobândit porțiune Canonică, și la an[ul] 1847 întregindu-se tot poporul în unire, au redicat casă parochială de zid, s[-]au provediut cu șco[a]lă, și acum se gata a pune fundamentul la o Biserică împoporațiunei credincioșilor corespundiato[a]re și demnă pentru cultul s[f]ânt, și pe di ce merge prin neobosită silinția a Parochului de facia Nicolae Litchirie, și a Dascălului desceptându-se poporul, e mare sperare, că se vor înființia to[a]te instituțiunile, cari consolidează un popor inteligente, și nedesbinat.

VIII. BERTHAN²⁷

[9v/14] Cea mai mare parte a poporului Român din Berthan în secolul trecut a fost neunită, și pentru ace[e]a a fost strâmtorit prin case și prin șiuri a se aduna, ca se se închine lui D[umne]diu, până când prin grațiosul Decret de Toleranția au putut se-și redice cam cu

²⁷ Azi Biertan (n.n.).

grabă și pe serăcia o biserică de zid, pre carea apoi au trebuit cu spese mari a o repara și întări ca se steie până astăzi.

Înse și uniți s[-]au aflat încă din vechime în Berthan, cari au fost affiliați la Șiaroșul săsesc, până când la an[ul] 1825 Parochul de facia Petru Flore i-a primit sub a sa păstorime.

Acest Paroch cu a sa blândă și plăcută portare, a înduplecat și pre neuniți, în cât de la an[ul] 1831 până la an[ul] 1844 au fost alternatim într-o biserică comună, ci de atunci neuniții – contra mandatului Guberniale – au lăpădat pe uniți din Biserica comună, și așa uniții au fost fără de oratoriu până la an[ul] 1850, de atunci într-o casă privată se închina lui D[umne]dieu, și acum se găsesc a redica Biserica demnă de acest nume.

Aici e de însemnat, cum că pre numitul paroch unit 24 ani s[-]au legiuit cu Deregătoria locală pe la Înaltul Guberniu, și pe la Prea-înalta Cancelarie aulică, până ce i s[-]a semnat porțiune canonică. Șco[a]la neunită se află înse neorditoare aici uniții nu se sufer – ca și în Baserică – de cătră cei neuniți; și așa uniții, până ce-și vor redica șco[a]la, înveția în casa Dascălului lor.

Așa iată! To[a]tă casa între sene împărțită se slăbesce, se resipesce! [10r/15]

IX. ATIELU²⁸

Comunitatea Română din Atielu în vechime între[a]gă a fost neunită, și servițiul d[umne]diesc l[-]au ascultat în șiura Parochului din Darlosu, cui a fost affiliață, până la venirea Împeratului Iosif al II-lea în Transilvania, când la mandatul acestuia au dobândit libertate de a-și redica Biserica, și așa la a[nul] 1792 au terminat edificarea bisericii cei de facia neunite carea acum s[-]a reparat și Parochul act fungente e al 2-le Paroch neunit în Atielu.

Iară unirea a luat începutul sun aici la an[ul] 1826 și de atunci până la an[ul] 1850 au crescut numărul familielor unite la 50. De la Gubern nu s-au potut dobândi, prin intrigile săsesci până acum neci loc de oratoriu – atâta loc cât se folosesce pe s[e]ama unui ocol de vite –, din care causă Parochul unit celebre[a]ze servițiul s[f]ânt în casă privată, și sufer mult, silindu-se neuniții a face urgisită unirea, spre a o șterge din midilocol lor.

Vecin cu Atielu de cătră Ost-Sud e Dupusdorf unde neuniții și-au redicat oratoriu – provisoriu – acoperit cu paie, și acum au și Paroch, fără vreo altă provisiune. Iară uniți în Dupusdorf sunt numai 3 familii.

De cătră sud de la Atielu se află Richisdorf unde neuniții și-au redicat Biserica cu Parochul de acum. Iară uniți în Richisdorf se afla acum 5 familii. [10v/16]

X. IBIȘDORFU-SĂSESC²⁹

Comunitatea Ibișdorfului cea Română constatato[a]re din 180 familii în vechime a format una Biserică unită întemeiată de o dată cu Unirea în Patria – ci cu ocasiunea turburărilor religionarii iscate pre la midilocol seculului trecut, și apoi ajutate cu introducere[a] milităriei granițiere, o parte mare a poporului s-a abătut de la unire, vedind că pe frații și Părinții lor ei strămuta cu locuintia la Racoviția.

²⁸ Azi Ațel (n.n.).

²⁹ Azi Ighișul Nou (n.n.).

De a[i]ci cei uniți au avut Parochul seu și Biserica sa clădită în vechime de blane, înse după ce ace[e]a prin înjuria timpului s-au dat putredimei, la an[ul] 1830 au redicat altă Biserică întemeietă pe zid de pie[a]tră, și acoperită cu tiegle.

Iară cei neuniți în vechime s[-]au închinat lui D[umne]dieu prin case și șiuri, până când la an[ul] 1789 au dobândit libertate de a-și redica Biserica de zid acoperită cu tiegle; ace[a]sta la an[ul] 1795 o au esornat cu picturi, ace[a]sta biserica și acum sustă în to[a]tă integritatea sa, batăr că e edificată pe o co[a]stă pezișia, fiindcă de cătră so[a]re de trei laturi e încungiurată cu zid tare, și locul între biserica și acest zid e împlut cu pământ. Zidul acesta de cătră cale e înalt de 1°3’.

Poporul Bisericeii acesteia, ca se se întere[a]scă iubirea și buna înțielegere între toți Români acestei Comunitate din preună cu Parochul seu la an[ul] 1843 a primit S[fânta] Unire; și acum Ibișdorful – până la urmândă organizațiune forme[a]ză doue Parochie unite, – căroră spre mai mare propășire le mai lipsesc consolidarea, – carea, cu poteri unite – produce instituțiuni măreție! [11r/17]

XI. MOȘNA

Români din Moșna în vechime s[-]au ținut de confesiunea neunită, și au fost afiliați pe rend Parochielor învecinate, până când prin Decretul de Toleranția au dobândit libertate de a-și redica o Biserica de lemn, și s-a format în Parochia.

Iară uniți în Moșna din vechime au fost neo-rusticii afiliați la Brateiu; ci la an[ul]1829 asiedindu-se în Moșna la Parochu[l] Demetriu Costin s[-]au întors la unire și o[a]re câți-va dintre Români.

Înse la an[ul] 1841 – de o dată și uniții și neuniții s[-]au apucat și și[-]au redicat Biserici noue de pie[a]tră una lângă alta, și mulți din iei cu mintea liniștită și mai senato[a]să le au dis – că o parte din doue în loc de biserica se edifice una șco[a]lă, și se o provedia cu Dascăl harnic, ca și într-o biserica pot încape cu toți; înse cei interesați n-au lăsat neci unul se scadia dintru ale sale.

Și așa acum stau doue Biserici vecine, neci una gata cum se cade, și ambele mai tot de a una – afară de Pasci – go[a]le de o[a]meni, căci aceștia fără neci o învețiatura se mulțiemesc a înnota în prostia, și se bucura că-și pot mână animalele până la pășiune în dile de Duminică și Serbăto[a]re!

XII. ALMA-SĂSE[A]SCĂ³⁰

În Alma-săse[a]scă uniunea s[-]a început la an[ul] 1795 și au fost următorii S[fintei] Uniri afiliați la Ghezașia de Sus, iară la an[ul] 1810 s[-]a așediat Paroch ordinariu Vasile Aaron de Bistra, carele și acum trăiesce. Acesta cu mic poporul seu Besericuția cea de lemn [11v/18] o a strămutat în alta de pie[a]tră acoperită cu tiegle; pre cei ce urmă neunirea, și era afiliata la Moșna i-a adunat într-una, și așa cu 28 familii române și 39 familie neo-rustice a redicat casa Parochială de pie[a]tră, – a dobândit porțiune canonică, și a câștigat loc de șco[a]lă, și acum și ace[a]sta se va edifica. „*Eta! Vis unita voles!*”

³⁰ Azi Alma Vii (n.n.).

XIII. MOARDEȘIU³¹

Parochia Moardeșiu s[-]a întemeiat la an[ul] 1815 sub Parochul actu fungente Ștefan Raicu; mai [î]nainte de acest an Româniii comunitatei acesteia din vechime nu au avut Paroch locale, ci urmând confesiunea neunită au fost afiliați mai întâi la Șialdorf³², apoi la Șiola³³, înse la anul preînsemnat s[-]au adunat sub păstoriul unit, și cu acesta 30 familie [de] Români seraci, și 20 neorustici, s[-]au redicat în locul bisericii de lemn Biserica de pie[a]tră mareașă acoperită ci tiegle, s[-]au redicat casă parochială, și s-a dobândit porțiune canonică, și acum în an[ul] trecut s[-]au dobândit și loc de șco[a]lă și ajutoriu în cassa allodiala, ca cu primăvera viito[a]re (1852) se redice casa de șco[a]lă. Așia poteriile împreunate și ale celor slabi și pucini sporesc, și înaintarea e sigură dacă toți sunt una!

XIV. PETIȘDORF /odinio[a]ră (... Albei Sup.)³⁴

Româniii din Petișdorf Biserica n-au avut în vechime, ci în casa private le celebra cultul S[f]ânt Parochii neuniti din Caltvaseru până când la an[ul] 1801 și-au redicat bisericașia carea și acum stă; [12r/19] iară în Parochia s-au format la an[ul] 1827 când Parochul de facia Ioanichie Raicu i-au adunat la unire.

De atunci au reparat biserica, au redicat casa Parochiala, au dobândit porțiune canonică și de nu adecvată³⁵, și au edificat șco[a]la, ci ace[a]sta fiind pusă într-un loc rovinos cu ploile anilor trecuți s[-]a mișcat cu pament cu tot, și s[-]a mai resipit; înse acum se asceaptă dobândirea altui loc de șco[a]lă. Atâta e destul în decursul de 25 ani de la un popor de 40 familii serace și impilat de iobagăia!

XV. ȘIOLA

Comunitatea Română din Șiola fiind neunită în secolul trecut, era fără Biserică, și fără Paroch, ci după împregiurări s[-]au afiliat la Parochiele vecine; așia mai întâi la Agârbiciu, apoi la Copșia-mică, și Preoții celebra[u] servițiul s[f]ânt în case private; înse la an[ul] 1787 li s-au dat concesiuine, ca la casa de oratoriu se redice campanile; iară la an[ul] 1798 au dobândit grația se-și facă una Biserică de blane.

În an[ul] 1802 s[-]a așediat în loc Parochu[1] ordinariu neunit, și s[-]au apucat a edifica Biserica de pie[a]tră, mai cu s[e]amă dintru ale sale, și la an[ul] 1807 o au și terminat.

Inse la an[ul] 1823 trecând la unire Parochul cu o parte de popor, poporeniia săi cei remași în neunire l-au scos din Biserica propria, și așia a fost constrâns a celebra cultul s[f]ânt în casa sa, iară neuniții și-au adus alt Preot [12v/20] – ci și acesta la an[ul] 1828 cu ai săi s[-]au întors la unire; iară la an[ul] 1834 morind fondatorul unirei, a ramas sengur cel din nou-unit păstoriu poporului întreg.

Acesta cu numele Ioan Gutia, acum cu poporul consolidat la an[ul] 1842 au derimat materialul Bisericii din cemetieriu, și în sat pe locul cel mai frumos, și mai cu vedea au redicat o Biserică mareașă de 12° în lungime, întru a căria turn se afla 3 campane, una de 1 cent și două mai mici.

³¹ Azi Moardăș (n.n.).

³² Azi Mihăileni (n.n.).

³³ Azi Șoala (n.n.).

³⁴ Azi Petiș (n.n.).

³⁵ Cu sens de adecvată (n.n.).

Lângă biserica la an[ul] 1847 s[-]a redicat șco[a]a de zid în genul (...) de frunte, și la an[ul] 1851 s[-]a cumpărat casă parochială de zid, cu to[a]te încăperile ei economice lângă biserică; s[-]a dobândit și porțiune canonică; și așa poporul descepat sub scutul S[fintei] Uniri, și-a întemeiat o Parochie de rendul dintâie, pusă în stare bună. „*Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur.*”

XVI. VORUMLOCU³⁶

Românii din Vorumlocu în vechime au fost fără Biserica și fără Paroch ordinariu, pentru că s[-]au ținut de mărturisirea neunită; de a[i]ci – din memoria betrânilor cari se mai află în vieția se scie, cum că ace[a]stă comunitate a fost afiliată la Parochia din Copșia-mică, și Parochul de acolo din temp în temp venind în Vorumlocu le serve[a] întroitul și dice cu iei rogațiunile prescise în case private, și prin șiuri, - iară la an[ul] 1797, un neo-rustic Dinu Tieganu numit, a făcut un altariu de scânduri ca o stână, întru carele Parochul din [13r/21] Copșia-mică a celebrat mai antâi S. Lyurgia în Vorumlocu, și poporul asculta sub ceriul liber.

Ci ace[a]stă tristă stare n-a ținut mult, pentru că comunitatea îndulcită de cultul s[f]ânt în an[ul] următoriu 1798 și a adus Paroch ordinariu pre Nicolae Popoviciu, pre carele apoi poporul cu puterea l-au apărât în contra sașilor locali, cari s-au sculat sarbătorește, de i-au lepădat hainele în uliția de la Casa în carea l-au fost asiedat.

Avend așa – păstoriu sufletesc în an[ul] 1799 au redicat Biserica de acum, carea se află sub o răpă, pe o delmă afară de sat, și fiindu-le puterea subțire atunci o au clădit din Zid fără fundament, după ace[e]a cu maiestria i-au supus fundament ca se o apere de risipire; și așa au ostenit, și au spesat pe rend cu mult mai mult, de cat s-ar fi recerut la edificarea cu fundament bun a unei Biserice ca ace[a]sta! Așa se resbună nepriceperea!

S[fân]ta Unirea s[-]a început aici la an[ul] 1815 și următorii iei s-au afiliat la Parochia din Siola; iară la an[ul] 1834 s[-]au despus de Paroch Ordinariu cel de facia Ioan Bacila.

Sub păstoria acestuia poporul Unit a crescut peste 100 familii, și au dobândit porțiune Canonică și loc de Casa Parochială, și de Biserica, și au adunat material trebuințios, ca se zide[a]scă Biserica unită în sat pe locul cel mai frumos, – acestea pregătiri au îndemnat pe Parochul și pe poporul neunit de s[-]au întors cu toții la Unire, prin ce s-au causat bucuria mare și iubire împromutată, și s[-]au îngrisit de [13v/22] consolidarea acestei Parochia acum frumos împoporate.

Înse la an[ul] 1850 începându-se revoluțiunea religionaria agitată cu multe apromisuri de la scaunul Episcopesc din Sibiu, neo-conversul Paroch iarăși a repășit la neunire, atrăgând după sene cu multe momenele o parte mare a poporului, și așa:

Acum poporul desbinat s[-]a apucat de procese pre la locurile mai înalte, – și până ce s[-]ar pune capet diferențielor religionarie, Biserica comună li se resipesce, șco[a]la asemenea se ruine[a]ză, și frații între sine se pismuesc, și se bucură reciproc unul de nenorocirea celuilalt.

Marele Învețiatoriu și Mântuitoriu a lumii Is[us] Ch[risto]s nu a învețiat lumea de acestea, ci s[-]a silit ca se adune pre toți o[a]menii întru una, pre cum aduna găina puii sub aripi, ca din Unirea lor se se cuno[a]scă că sunt învețieci lui, dacă vor ave[a] iubire între sine.

³⁶ Azi Valea Viilor (n.n.).

Din turburările acestui popor se cuno[a]sce luminat, cum că „To[a]tă casa între sene împărțită se sesipesce”. „*Discite mortales!*”

XVII. FREUA³⁷

Românii din Freua în vechime, după sortea vecinilor sei urmând confesiunea neunită, n[-]au avut Biserică, neci Paroch, ci au fost affiliați la Parochia din Copșia-mică, și câte o dată Parochul de acolo venia în Freua de le țiene rogațiuni în șiura. Înse la an[ul] 1785 după publicarea Decretului Toleranției, cu grabă, ca cei setoși și-au redicat o Biseriçuția [14r/23] de lemn, și întru ace[a]sta au remas până la an[ul] 1826.

Atunci o parte din popor s[-]au dechiarat de unită, și cu Decretul Gubernial s-au împărțit așa, ca uniții se aibă Biseriçuța, iară neuniții șco[a]la redicata cu poteri împreunate.

Uniții au suferit pe neuniți „alternatim” în Biserică, până când aceștia la an[ul] 1832 și-au redicat alta noua de zid acoperită cu tiegle.

Dar și uniții la an[ul] 1836 și au redicat Biserica de pie[a]tră în locul a ce[le]i de lemn; și acum în Freua stau doue Biserici lângă o alta, și o șco[a]lă în stare desolată.

Uniții au dobândit porțiune Canonică, iară neuniții nu; uniții au loc de casă parochială; iară neuniții nu au; și așa neci unii, neci alții fiind toți Români, și de o religiune, pentru desbinare, nu sunt întemeieți spre propășire.

XVIII. AGÂRBICIU

Comunitatea Româna din Agârbiciu la Adunarea cea mare din Alba-Iulia avend Deputații sei, au primit unirea la anul 1700 și la a[nul] 1702 și au și redicat Biserica de lemn înse afară de sat; într-un loc atunci romantic încongiurat de păduri vechi, unde e acum Biserica cea neunită, și unde acum e locul arătoriu fără neci un semn de pădure. „*Tempus eda rerum*” – și în pregiurul Bisericeii au sădit 7 Bradi, cari au crescut frumos, și ca se remână neatinși, s[-]au vestit cum că la acești Bradi „în reversatul diorilor se pogo[a]ră angerii lui D[umne]dieu, și cântă cântări armonice, de ieșie o[a]menii și-i asculta!” [14v/24]

Din acești 7 Bradi – trei cei remași la an[ul] 1849 cu frigul cel mare s[-]au uscat, și așa vechea pietate cătră acest loc a apus.

Amorea Religiunei în graba a strămutat Biserica cea de lemn în alta de pie[a]tră, cea mai veche în genul acesta în fostul Scaun al Mediașului, și întru ace[a]sta a fost poporul în pace până la turburările milităriei din an[ul] 1765, și cei următori ani, când pre cei ce au primit arme de aici i-au strămutat la Veștem, iară cei remași, ca se scape de arme, la mințirea agitatorilor adămeniți, au trecut la neunire, și așa biserica s[-]a închis, și porțiunea canonică a remas pustia; iară poporul ambla retăcind prin șiuri și case private, până când iubitoriul de omenime marele Împerat Iosif al II-lea trecând prin Agârbiciu la rogarea poporului, a deschis Biserica spre ușurare, până când s-ar înto[a]rce iarăși la unire, iară porțiunea canonică o au împreunat cu proprietățile comune ale satului, până-l o[a]re-când formând Parochia unită.

Și așa poporul a remas neunit dormitând, până la an[ul] 1823, când Parochul *actu fungente* Dimitrie Dopp carele e nepotul celui dintâie Paroch neunit din Agârbiciu, l-a provocat la reprimirea S[fintei] Uniri – o parte de popor l[-]a ascultat, iară cealaltă parte de

³⁷ Frăua, azi localitatea Axente Sever. (n.n.)

frica tradițională din secolul trecut a ramas în neunire, socotindu-o ca un scut de apărare asupra strămutarea din locurile nașterii.

De atunci cei uniți și-au redicat Biserica noua de pie[a]tra în sat la locul cel mai frumos, lăsând celor neuniți [15r/25] cea veche, și afară de sat, și cu proces de 24 ani pre la În[altul] Guberniu și Înalta Cancelarie aulica numai ce la an[ul] 1847 au dobândit porțiune canonică, înse nu cea bună și mare din vechime, ci alta mai slabă, și acum la an[ul] 1851 au dobândit și loc de șco[a]lă română, înse Parochul neunit nu voiește pre ai sei, ca se se împreune cu uniții, și așa în grația acelora, cari se nisuesc a țiene în desbinare națiunea, se împedica și se slăbesce propășirea cătră luminare și în ace[a]sta comună frumo[a]să. „Așa doresc pescarii – se fie apa turbure – ca se po[a]tă vâna pesce.”

XIX. ȘIEICA MARE

În Șieica Mare din vechime a fost poporul împărțit în uniți și neuniți, și neci unii n-au format Parochia, ci au fost affiliați la uniții la Caltvaseru, și neuniții la Boarta, așa slăbiți între sene n-au avut Beserică neci unii, ci ambelor părți Parochii îngrisoritori le făcea servițiul s[f]ânt în șiuri și acești Parochi în poterea brațiului Românilor locali, de frica sașilor comunei, au fost cu betiele apărați, până ce le servea celea s[f]ântă.

Uniții înse sub buna Imperate[a]să Maria Teresia au îndrăsnit se și-au redicat o Biserița de lemn, ci sașii locali li-o-au sigillat, ca se nu îndrăsne[a]scă a servi lui D[umne]dieu într-ensa; de a[i]ci la rogarea Parochului și a poporului au venit de la Blasiu în facia locului Episcopul Grigorie Major, și le-au dessigillat Biserica, ca se serve[a]scă lui D[umne]dieu libere într-ensa. [15v/26]

Ci tot pe acela temp, cei ce au primit arme au trebuit a se muta la Veștem; iară cei remași fiind mai cu s[e]jamă neuniții, au cuprins Biserica unită, și pre uniți, cu numerul numai 7 familii remași, i-au scos cu poterea dintr[-]ensa.

Acești pucini uniți și-au redicat deosebi Biserica pe fundament de pie[a]tră redicată pe stelpi și cu cărămidi zidită, carea a durat până la an[ul] 1847 când acum – înmulțindu[-]se uniții – din nou au redicat altă Biserica demnă de acest nume de 12° [de] lungă acoperită cu tiegle, edificată după forma cei din Șiola, au redicat Casa parochială, au dobândit porțiune canonică, și în an[ul] 1852 au dobândit și loc de șco[a]lă, și e sperare ca și ace[a]sta în primăvara viito[a]re se va redica.

Iară cei neuniți împucinându-se mai ambla în Biserica cea Betrână, și sunt ca o une[a]ltă înfrenato[a]re (piedica) asupra consolidărei și a propășirei comune.

XX. HASSAG³⁸

Comunitatea română din Hassag din vechime a fost despărțită în uniți și neuniți; uniții au fost affiliați la Sioroștin³⁹, și în locul unde e acum biserica cea neunită, uniții au avut oratoriul seu compus din scânduri; iară cei neuniți aduce pe rend pe Preoții din Veseud și Loamneșiu de le servea în șiură celea s[f]ântă.

Din uniți o parte, carea a primit arme s-a mutat la Veștem, iară cealaltă, s[-]ja împreunat cu neuniții locali, și de la Împeratul Iosif când a trecut prin Șeica-mare, au

³⁸ Hașag (n.n.).

³⁹ Sioroștin (n.n.).

dobândit libertate ca se-și redice Biserica, și se aibă Paroch în sat, și așa de la un [16r/27] mărginean din Gura Râului au dobândit gratis lemne de brad, de și-au redicat biserica, carea apoi la an[ul] 1825 o au strămutat în alta de pie[a]tră, carea se află acum tot pe locul cel vechi unit.

Iară unirea la an[ul] 1830 o au regenerat acolo Parochul de facia Ioan Vintillă, și ne potend dobândi loc îndemânat de Biserică a cumperat casa unui poporan în midilocol României, și o a transformat în Biserică, ci până nu se vor împucina discordele din midilocol, neci unii nu pot ajunge la înaintare însemnată.

XXI. ȘEICA-MICĂ

Poporul Roman din Șeica-mică s-a ținut în vechime de confesiunea neunită, și a fost fără Biserică, și fără Paroch, și din temp în temp se folosesc cu Parochii din Caltvaser în lipsele sale celea sufletesci, ținendu-le mai pre urmă și S[fân]ta Lyurgia în șiura lui Mitrea Crăciun. Sub acest temp Episcopul Grigorie Major ca visitator a fost și întru ace[a]stă comună, și au îndemnat pe poporeni ca se prime[a]scă S[fân]ta Unire, că așa se le po[a]tă midiloci loc de Biserică și alte îmbunătățiri, ci nu l-au ascultat, și așa au remas fără de Biserică până sub Împeratul Iosif, când de la Inspectorul Cercului Mailath locuitoriu acolo, au dobândit loc de Biserică, pe carele au redicat o biserică pe stelpi, cu pereți de caramidă între stelpi, și o au acoperit cu paie, până când un sas de acolo Reinert le-a dat tiegle aduse de la Sibiu (că atunci airea în ținutul acela nu se făce[a] [16v/28] tiegle) de o au acoperit cu iele.

Avend așa – poporul Biserica pe la an[ul] 1789 și au adus Paroch local pe Popa Mihai din Caltvaseru, ci acesta fiind om svadnic cu preote[a]sa cu tot, la an[ul] 1803 chemând pe Protopopul unit Petru Neagoi din Mikesasa, și pe Kaianu betrânu din Blasiu s-au întors la Unire mai tot poporul și au cuprins Biserica, iară Popa Mihai și-a făcut oratoriu deosebi, carele și astăzi asistă.

Uniții așa făcându-se tari, au dobândit porțiune canonică, au redicat casa parochială, și acum în an[ul] 1848 au cumperat alt loc mai apt de biserică, și au redicat cea dintâie Biserică a libertății tot în același an, în cât incurgerea rebelilor o au aflat sub acoperement. Ace[a]stă Biserică are în lungime 13° și 4° în lățime, și e edificată din pie[a]tră tare până în breu de la facia pamentului, și preste tot apromite tăria durabilă.

Acum terminând edificarea bisericeii, se îngrijesc de edificarea Șco[a]lei, și voinția tare a tuturor într-o unire va termina și ace[a]sta cât de curend.

XXII. PROSCEA-MICĂ⁴⁰

În Proscea-mică din vechime au fost pucini locuitori Români și aceștia nepotend de sene forma Parochia, fiindcă au fost de confesiune neunită, s[-]au afiliat la Copșia-mică.

Înse la an[ul] 1807 primind S[fân]ta Unire, s-au constituit în Parochia, și au redicat Biserica, pe stelpi, cu pereți de grădele acoperită cu șind[r]ilă, și au dobândit loc de casă parochială, și porțiune Canonică [17r/29] și de nu adecuată, și acum se pregătesc de altă Biserică mai solidă; și au adus Dascăl, și înainte[a]ză întru celea bune.

⁴⁰ Proștea Mică, colocvial Proștița, azi Târnăvioara (n.n.).

XXIII. PROSCEA-MARE⁴¹

Proștea-mare din vechime a avut pucini locuitori Români, și aceștia urmând mărturisirea neunită nu au format Parochia, ci după memoria o[a]menilor mai antâi au fost afiliați la Crăciunel, apoi pucin la Șieica-mică, după ace[e]a la Copșia-mică, și Parochii despuși servea celea sânte în șiura lui Ioan Hațieganu, până când la an[ul] 1807 și-au adus Paroch local și s[-]au apucat de a redica Biserica pe stelpi cu pereți de grădele; ci ace[a]sa nefiind făcută de maestru de tre[a]bă, s[-]au apucat a doua o[a]ră, și încopieturile lemnelor le-au mai întărit, și așa o au acoperit cu șind[r]ilă, ci neci așa n[-]a fost de stat, ci s-au apucat de-i au redicat pereți de caramidă, fără fundament de pie[a]tră, tot între foștii stelpi; ci fiind cărămida slabă de cătră pamentului au așediat sub grindi temelia de pie[a]tră, și pereții ca se nu cadă i-au împrotit cu picio[a]re de pie[a]tră de aceștia lipite, și o au acoperit cu tiegle.

Ace[a]sta – pentru ace[e]a am însemnat aici, ca se serve[a]scă de îndreptar precautiv, și de înveștiatură, cum nepriceperea păgubescă pre om și ei sto[a]rce ostene[a]la în desiert!

Fiind așa Biserica gata poporul s-a format în Parochia neunită, până la an[ul] 1822, când cu toții au trecut la Sfânta Unire și cu Parochul Mihail Blasianu au dobândit porțiune canonică, [17v/30] loc de casa parochială, și acum în an[ul] 1851 au cumperat loc de șco[a]lă, și se gată a o redica în anul viitoriu.

Pacea religionaria aduce cu sene sporii în celea spirituale!

XXIV. COPȘIA-MICĂ

Satul și teritoriul Copșiei-Mici au constituit o parte a Dominiului Fiscale a Principilor Tierei; și aici mai cu s[e]amă se pasiuna Rimatorii Regesci, până când devenind Tiera sub scutul Austriei, satul cu teritoriul lăzuit a ramas liber, iară pădurile proprietatea Scaunului Mediașului, cari acum în anul 1850 s[-]au hotărât a fi ale Gymnasiului săsesc din Mediașiu.

De a[i]ci, în vechime neavend sașii mare influința întru acest sat constatoriu din Mag[h]iari și Români, Români locali au fost liberi în rendul Cultului religionariu, și așa din vechime s-au format în Parochia, și batar că au fost trediti neuniți, totuși și-au redicat Biserica de lemn, a căria început memoria celor de facia nu o au potut păstra, neci înșcripțiune nu are. Ace[a]sta e cea mai veche mama Parochia în Scaunul Mediașului.

Unirea s-a început aici la an[ul] 1816 și până la an[ul] 1850 numai 13 familii au mai ramas neunite; iară atunci din causă că de la Episcopia Unită n-au dobândit Paroch ordinariu, iară de la Episcopia ne-unită li s-au dat un idiot, s-au întors iarăși la neunire; înse nu vor desfășura vieția durabilă și luminato[a]re, pentru că le lipsesce conducătoriul înțelept.

XXV. BASNA⁴²

[18r/31] Poporul Român din Basna în vechime fiind neunit n-a potut forma Parochia, ci a fost afiliat, după cum își aduc aminte betrânii din părinții lor, mai antâi la Blasielu⁴³,

⁴¹ Proștea Mare, azi localitatea Târnavă (n.n.).

⁴² Bazna (n.n.).

⁴³ Blăjel (n.n.).

apoi la Veltiu, și Parochii de acolo țiene servițiul s[*f*]ânt în șira lui Ilie Hellerea, ei de la Împeratul Iosif trecând prin Mediașiu au dobândit libertate de oratoriu, și așa în gruietiul oval unde e acum Biserica și-au redicat o bisericuța de grădele, și s[-]au constituit în Parochia, și la an[ul] 1791 au redicat și casa parochială.

Iară Parochul local Dănilă Tille la an[ul] 1795 după silinția de un an a întors tot poporul la S[*f*ân]ta Unire, și l-a consolidat, sub acesta la an[ul] 1804 s[-]a obținut porțiune canonică și la an[ul] 1831 s[-]a edificat Biserica de facia în locul celei vechi compusă din pie[a]tră și cărămidă de 11° în lungime acoperită ci tiegle. Ace[a]stă Biserică la concursul a trei vâli pe redicătura locului ovale, are prospect maiestatem.

La an[ul] 1852 s[-]a desemnat loc de șco[a]lă, și s-a despus pregătirile corespundiato[a]re spre a edifica și ace[e]a în an[ul] viitoriu.

XXVI. VELTIU⁴⁴

Comunitatea Română din Veltiu a vatră și fundamentul locuitorilor acestui sat, de a[i]ci din vechime și bisericșce s[-]au constituit în Parochia română unită, și din memoria celor ce se află în vieția prin tradițiunea părinților lor se scie cum că necurmat au avut Biserică și Parochul său; ci sub tempurile revoluționarie ale lui Ioan numit Tunsu, unii s[-]au abătut de la [18v/32] unire, și s-au afiliat la Blasiel, până când de la Împeratul Iosif întempinându-l în Băgaciul au dobândit și iei libertate, ca se-și redice oratoriu, carele la an[ul] 1788 s[-]a și edificat, și au mai remas până astăzi.

Biserica cea vechie unită a fost clădită de blane, și au durat până la an[ul] 1807, când au redicat alta de pie[a]tră, ci ace[a]sta nefiind destul de mare, neci trainică, la an[ul] 1837 au edificat pre cea de facia cu fundamentul bun, acoperită cu tiegle.

Porțiunea canonică e desemnată din vechime preste memoria o[a]menilor; iară casa parochială s[-]a edificat din nou în locul celei vechie la an[ul] 1826 acoperită ci tiegle, în stare aleasă.

Iară în an[ul] 1852 s-a zidit șco[a]la în midilocul satului cu doue chilii largi acoperită cu tiegle, făcută cu poterile împreunate ale uniților și ale neuniților preste voia Parochului neunit, carele în poterea Circulariului Episcopului seu Andrei Șiaguna, apără ne-amestecarea cu uniții.

Inse poporul a strigat cu un viers, și cu o voia, cum că Vlădeicii se schimbă, și cu iei și poruncile lor, – înse satul lor remane tot acela, și uniții și neuniții tot Români; deci iei nu se vor tăie unul de cătră altul, ci vor redica o șco[a]lă română și vor descepta pe pruncii lor românesce, spre a cuno[a]sce datoriele sale cătră sene, cătră D[umne]dieu, și cătră apro[a]pele său, ..., de a[i]ci în colo „*Videant Consules*”.

XXVII. BĂGACIU

Numerul familielor Române în Băgaciul după conscripțiunea Tabellaria a Contribuțiunei din an[ul] 1754/5 a suit numai la 16 inse, și fiind atunci de confesiunea neunită s[-]au afiliat la Curciu, și Parochii de acolo din când în când prin șiri și case private le-au servit celea sante; după ace[e]a înmulțiindu-se la an[ul] 1821 și-au redicat oratoriu de păment, ci sașii locali, cum au terminat oratoriul, s-au adunat împreună, și

⁴⁴ Velt (n.n.).

îmbrăcați serbătorește cu cosiocele lor, l-au respit; din care cauza desceptându-se bieții Români, o parte din ei au primit S[fân]ta Unire, și în locul oratorului celui respit au redicat alt oratoriu iară de pământ și așa la an[ul] 1827 au dobândit Paroch ordinariu pre cel de acum Ioan Costa, cu a căruia învețiaturi îndulcindu-se cu toții, la an[ul] 1829 s[-]au adunat într-o una, și fie ca sunt seraci la an[ul] 1846 s[-]au apucat de a edifica Biserica de pie[a]tră, carea la an[ul] 1848 până la orele revoluțiunei o au și terminat, Biserica demnă de acest nume.

S[-]au făcut pregătirile necesare, spre a dobândi și loc de șco[a]lă, și de fund parochiale din lontru și din afară, și se spera tare, că și acestea se vor dobândi.

XXVIII. CURCIU

Curciul din vechime e vatra română, și după sciința celor mai betrâni, cari de la moși strămoșii lor au audit, se adeveresce cum că în secolul al 17-lea Români de aici servea[u] cultul cel sânt în Biserica, carea acum e săse[a]scă pe rend cu sașii, fiind atunci numai [19v/34] 5 familii săsesci, și curatorii bisericei era români, a căroră memorie se mai amintesce în următorii familielor Hodârnesci, Rădesci, Albesci, Grozăvesci.

Cum apoi s[-]au îndosit din biserica ace[e]a, cei de acum nu știu spune, numai atâta memoredea, cum că fiind strămtoriți a eși din Biserică, mai în grabă și[-]au redicat o biserică de scânduri, și apoi la an[ul] 1701 și[-]au redicat alta biserică de blane, carea vechiută fiind la an[ul] 1845 s[-]a stricat, și s-a edificat Biserica de acum în Curtea parochială în facia uliței la midilocul satului.

Poporul Român din acest sat în vechime de la începutul Unirei, au primit S[fân]ta Unire, și ace[a]stă Parochia pre lângă to[a]te strămutările religionarie, și-au păstrat caracterul unit.

Iară cu ocaziunea turburărilor religionarie din secolul trecut s[-]au întemeiet și neunirea în următorul mod: ca venind la Curciu un tener din Sebeșiu, Popa Stan, s[-]a căsătorit cu fata parochului unit de aici Popa George numit, și a pofit se fie Popă lângă socru seu, ci acesta ne vrend până trăiește a-și da pânea ginerelui seu, acesta s[-]a dus în Țiera Române[a]scă de s[-]a hyrotonit Preot, și de acolo a venit cu Sofronie, și a redicat turburare în sat, și au tras cea mai mare parte a poporului în partea sa la neunire, cui a se oppune neci socrul lui n[-]a voit; și așa s[-]a început neunirea în Curciu, remanend numai pucinei în Unire. Ci și din aceștia pucini uniți, cu ocaziunea milităriei unii primind arme, s-au strămutat de aici la Racovița, iară cei remași și-au păstrat biserica de tot mereu au fost unită.

Iară neuniții mai antâi s[-]au servit cu Popa lor cum au potut, [20r/35] până când sub Împeratul Iosif au dobândit libertate de a-și redica casa de rogațiune, carea mai antâi o a făcut de scânduri, apoi de blane, iară la an[ul] 1807 au redicat de zid pre cea de facia.

Fundul Parochiei unite e vechi de o dată cu întemeierea parochiei într-o ace[a]stă comună.

Fundul din afară unit asemenea e fo[a]rte vechi, și din acesta, când s[-]au împoterit sașii locali, au luat partea cea mai bună și o au întrebuițiat după a lor plăcere, din care cauză la an[ul] 1824 a trebuit iară se se întrege[a]scă, înse nu o au reîntors după cum au fost în vechime, ci după normativele previgente cu alte locuri s-au suplinit.

Iată! Acesta a fost statul și mutările religionarie ale Românilor din Scaunul Mediașiului și Districtul Protopopesc de acest nume, sub decursul a doi seculi mai în urmă trecuți, până la ultima Iunie 1852, mai ales din memoria locuitorilor tradițională, și din unele documente cu sinceritate aici însemnate.

Din acestea aici deduse, pre lângă alte momente ponderose parte păstrate pentru istoria, parte acoperite cu velul trecutului, se cuno[a]sce:

1. Cum că mai [î]nainte de an[ul] 1700 când s[-]ja proclamat unirea Românilor cu mama Biserică din Roma, în scaunul Mediașului din lăuntru de Ternava adeca de cătră Ost-Sud și Sud-West în 22 comunități și anume: în Mediașiu, Buz, Brateiu, Siarosiu, [20v/36] Valdhitu, Copșia-Mare, Berthan, Atielu, Richisdorf, Dupusdorf, Moșna, Nemșia, Alma, Moardesiu, Șiola, Vorumlocu, Ibișdorf, Freua, Agârbiciu, Șeica-Mare, Hassagu și Șeica-Mică săsimea locală n-a suferit ca Români conlocuitori cu iei se redice Biserici, cu atâta mai pucin ca se constituie în Parochia; ci sengar în Copșia-Mică comunitate Mag[h]iaro-Română a suferit parochia încă sub Principii Ardealului întemeiată.

2. Cum că de la an[ul] 1700 încoa]ce până la Împeratul Iosif s[-]ja potut constitui întru acea parte a Scaunului cu multă luptă 4 Parochie unite, și anume: în Agârbiciu, Ibișdorf, Brateiu și Sierosiu, și s[-]jau păstrat cea neunită din Copșia-Mică.

3. Cum că dinafară de Ternava dintre 4 comunități, cari s[-]jau ținut de scaun satele: Curciu și Veltiu ca doue comunități române atunci tari, înse acum slăbite au avut în senul seu Parochie bine înzestrate, până când profeții mincinoși nu le au scuturat din temelia, și le-au desbinat; iară celealalte doue comunități, Basna și Bagaciu, au fost oi retacite, pre cum și Proscea-Mare, cu Proscea-Mică, cari s[-]jau ținut de scaunul Sibiului.

4. Cum că din Scaunul Mediașului cu ocaziunea militariei s[-]jau redicat doue sate granițiere române; Veștemul și Racoviția; și anume: Veștemul din Agârbiciu, Șeica-Mare și Hassagu, iară Racoviția din Brateiu, Curciu și Ibișdorf; prin care manipulațiunea s[-]jau slăbit poterea fizică a Românilor din Scaunul Mediașului în comunitățile celea mai [21r/37] impoporate, dară și poterea morală, dându-se ocaziunea la desbinare, carea i[-]jau stricat de tot.

5. Cum că de la întemeierea Parochiei unite în Mediașiu ca de la un centru luminos, s[-]jau răspândit rediele binefacato[a]re ale Unirei în to[a]te părțile scaunului, și s[-]jau întemeiat Parochie frumo[a]se, și s[-]jau desceptat semțiul amorțit al poporului Român de a nisui spre cultivare; ba anca și pre cei remași în neunire i-au oțelit și i-au mai desmeticit progresul Unirei.

6. Cum că pre lângă atâtea contrarietăți de to[a]te laturile și de apro[a]pe – cu multă înșielăciune, și potere impuse, în fostul Scaun al Mediașului – sub tempul de facia 1852 – se afla apro[a]pe 10 mii [de] suflete unite în 24 Parochie, și la 5 mii suflete neunite în 14 Parochie, înse neci o comunitate nu e între[a]gă neunită.

7. Cum că se recere, ca cu multă silinția se fie rezervata desceptarea preste capetele celor prejuditiosi, și amorea pentru consolidarea Națională în animele Românilor și să se sacrifice gratuit fără cruțiare conducătorii lor cei bisericesci, cu fapte dorite și plăcute, și mult folosito[a]re subalternilor săi fideli, și așia – anca pucin numai va mai trece, până când Unirea credinței, și amorea frație[a]sca va învinge, și va îndulci animele tuturor romanilor dintru acest ținut, și prin aceastea lumina religiunei lui I[su]s Ch[risto]s va triumfa preste tot întunerecul, ce au ținut pe Români de aici sub îmbra cea îngrozito[a]re a morții spirituale!

Iară alte combinațiuni și rezultate religio[a]se și politice [21v/38] mai afund tăieto[a]re le va deduce, și le va întrebuintia veneratul acestor însemnări spre folosul Clerului și al Națiunei no[a]stre, după cum va afla mai înțiepleșcesc*.

* Aici dedusele însemnări le-am susternut Veneratului Ordinariat Episcopesc din Blasiu, cu următo[a]rea comitivă:

„La grațio[a]sa demandare a Mărire Vo[a]stre strămutându-me de la administrațiunea Districtului Protopopesc al Mediașului, la Oficiul Vicarial al Hațiegului, reverinția fiiesca m-a

Apendice
La Biserica și Parochia g[reco] cat[olică] din Mediașiu

[22r/39] Lui Simeon Asculan încredințându[-i-]se provisorie administrațiunea Parohiei Mediașiu, acesta s-a nevoit a înmulți credințioșii gr[eco-] catolici, înse după ce de la 1826 până la 1833 când a fost redicat în scaunul Episcopesc din Blasiu fostul canonic și secretariu al Ep[isco]pului Ioan Bobb – învețiatul și bunul bărbat Ioan Lemenyi; acesta – sub a cui intervenire s-a redicat Biserica din Mediașiu, și s-a întemeiat buna subsintenția a Parochului local, s[-]au întors la S[fânta] Unire mai multe comunități în scaunul Mediașiuului: așa acest Ep[isco]p „*motu proprio*” – deferindu-și cererei precum a Mediașienilor, așa și a celorlalte comune din nou converse, Parochia Mediașiuului o a înălțiat de scaun Protopopesc; din care cauză pe Popa Asculan l[-]a străpus de Paroch în Șeica-Mare, iară aici a asediat de Paroch și Protopop pe Ioan Stoian prin căsătoria înrudit cu familia Manfi din Blasiu, - supuind[u-]i to[a]te comunitățile sub administrațiunea sa câte s[-]au ținut de scaunul săsesc al Mediașiuului.

Acest Ep[isco]p așa redicund vedea bisericeii din Mediașiu, precum și a S[fintei] Uniri, s-a decis ca cu ocaziunea binevenită se sântie[a]scă acea mareția biserica, și așa despunând pregătirile recerute în an[ul] 1835, în diua Înălțiarei Domnului o a sântit desfășurând cei mai mare posibilă pompă, și o a închinat „Înălțiarei Domnului”, aici las se urmedie scripta Ep[isco]pului către Parochul și Vice-P[ro]topopul [22v/40] Mediașiuului Ioan Stoian îndreptată în 24 Mai 1835, nr. 493.

„Dilecte Frater!

A tempore quo Nos Fraternitas Vestra visitavit notabilem subivimus valetudinis mutationem, interea Deo juvante et hesternis die vena aperta alleviati, hodie jam continuando numeri ut pares nos sentimus, ac spem in Deo qui Nos vocavit locando die Mercurii itineri Nos aceingemus prout et in litteris Magnifico Domino Consuli scriptis significavimus, et pro vesperis intra quintam et 6.an horam Mediam Nos perventuros speramus. Hinc ante omnia videat an Nos hospitio excipere possit, vel vero alibi Nobis hospitium assignare intendant, si enim fieri posset ut in Domo parochiali conscendamus, hoc officio Nostro maxime consonum esset, si vero ob eam circumstantiam, quod templum consecrare intendamus, ad eoque plures intervenientes sint futuri locus sufficiens non esset, dum patres religiosos S. Francisci filios ex F. V[est]ra Nos libenter acceptaturos percipiemus, et eo nosmet si modo incommodi non sumus liberter auferemus; secundo – litteras Exc. R. Gubernii ad In: Magistratum directas, una cum Nostris M[a]g[n]ifico Domino Consuli personaliter transponat, eundem cum omnibus spect. Dominis Senatoribus, Parocho Augustanae Confessionis auditorum, et R. Catholico Administratore, item Domino Decimali Comissario ad prandium pro die Iovis invitabit, Parochis vero

îndatorat, ca pre lângă cu devoțiune făcândă susternare a Protocolului Visitațiunei canonice din prenumitul District, se admanuedie separat și estrasul din acela, carele cuprinde în sene «Statul și stremutările Religionarii ale Românilor din Districtul Mediașiuului» cu niște observări finale, și adumbrarea venitului Bisericeilor respective.

Îndure-se Mărimea Vo[a]stră cu acea părintiască aplecare și bună voinția a[-] primii acest estras, cu carea ca fiu fidel me încumet am susterne.

Hațieg, în aug[ust] 1852

Ștefan Moldovan

nostris intimabit, ne ullus festo hoc die propter hanc solemnitatem proprium templum negligat, Nos enim pro necessaria adsistentia abhinc nobiscum portabimus eo pluribus curribus ituri, asta visitationem duobus [23r/41] solum continuatori – speramus enim in quavis parochia Rationes et Inventaria in promptu inventuros ut opus eo expeditius peragi queat. Plures namque Parochias uno die visitandi animus est, et omnem Parochiam aut filialem in qua templum existit accendendi. De reliquis coram; responsum vero et informationem medio hujus tabellarii praestolamur fraterne manentes F. V[ost]rae ad dictus Ep[isco]pus Ioannes m.p. Balasfalvae 24.a Maji [1]835.

Pros: 13.a Maji 1835, nr. 236'

Din incidentul că Protopopul Stoianu mai cu îndemână se po[a]tă administra Districtul său i s[-]ja dat de Capelan [pe] Gergiu Moldovan, înse cuprindindu[-]l un morb greu, în 1837 a repausat, și așa s[-]ja despus provisorie de administrator [al] Protopopiatului Mediașiului Parochul din Bazna Georgie Crisian.

Acest bărbat activ după repausarea Protopopului Stoian, a și luat Inventariu despre Biserica, Casa Parochială, despre șco[a]la, casa capelanului, Maieru Parochiei și fundul dinafară al Bisericeii, provisorie folosit pentru providierea Parochului.

Acel Inventariu s[-]ja luat în 2 Iuliu 1837 și s[-]ja scris în 31 Dec[embrie]1837 prin Georgius Chrisan scaunului Protopopesc al Mediașiului administrator; și Georgiu Moldovan administrator [al] Parochiei Mediașiului și s-au întărit în următorul mod 75838 „Vidit et anteactis consonum confirmat Episcopus Ioannes m.p.”

[23v/42] Întru acest Inventariu s[-]ja însemnat *despre Biserică*; cum că este una celea mai frumo[a]se biserici gr[eco]-cat[olice] [d]in Ardeal, și cum că prin Ep[isco]pul Io[an] Lemenyi sântindu[-]se, de cătră acesta s[-]ja încredințat și străpus portarei de grigie a Parochului și a poporului; și specificând recuisitele însemne[a]ză la punct[ul] 18.le: „Clopotete în turn doue, unu bun, unu crepat”.

Despre casa Parochială e pus; că este acoperită cu șind[r]ile vechi, și preste tot acoperementul se află în mare desolatie, ..., asemenea grasdul cu 2 șiope cam slabe și desolate.

Despre șco[a]la dice: că are numai un părete bun de pie[a]tră ceialalți păreți sunt de grădele și... că to[a]tă casa e cea mai slabă în uliția Czekes gata de a căde[a], acoperementul este de șind[r]ilă putrede cu totul.

Casa Capelanului afară de cetate e din nou redicată de pie[a]tră cu tiegle acoperită, întru carea tot ce este sunt lucruri noue.

Maieru Parochiei la po[a]rta Cetății e o șiuură cu doue aripi de scânduri încă a fost cu șind[r]ile și cu po[a]rtă de scânduri, cinctura șiuurei încă a fost de scânduri, dară acum to[a]te s[-]jau pustiit nu are nece po[a]rta, ci e tot deschis.

Pe locurile din afară a le Bisericeii ½ ora departe de Cetate în partea teritoriului numit „*Andernichim*” este o casă cu șind[r]ile acoperită, și un șiopron acoperit asemenea cu șind[r]ilă în stare bună. Tot cuprinsul locului acestuia după măsură geometrică are în suprafața sa 35 iugăre, pe care sunt 14 locuri arătore, a fost și o pădure frumo[a]să de stegeriu carea așa s[-]ja prăpădit, cât pucin mai este din ea, și ce este stă sub securea tuturor ce trec pe acolo.

[24r/43] Se mai află lângă casa o luncă de 1 car de fen; după ace[e]a vinea, pometul, peri, meri, pruni, nuci, cereși, vișini, agissini buni și de folos preste 100; iară într-o altă [parte] a acestui loc se află pruni ca la 100. Lipite de acest loc cu capetul se află în tierină

deschisă două locuri arătore de câte 6 galete de sementie, și pe verful dealului de cătră Sud se află altul de 4 galete.

Pamentul acesta ... nu e porțiune canonică, ci sunt cumperate de Ep[isco]pul Bobb pe ș[e]ama bisericeii, ci fiindcă Parochul locului alte locuri de agonisire nu are, acestea le[-]a întrebunțiat spre folosul său până la altă dispunere.

Administrațiunea Protopopiatului prin Parochul din Bazna – și a Parochiei Mediașiului prin Capelanul au ținut până la 5 Mai [1]839 când Ep[isco]pul Lemenyi sub nr. 473 a denumit de Paroch și P[ro]topop în Mediașiu pe Constantin Alpini Teolog de Viena căsătorit, carele mai [i]nainte 5 ani a fost Paroch în Meszent.

Acest bărbat liminat și de zelul casei Domnului învătăiat nemic n-a lăsat ne împlinit pentru apărarea S[finte]i Uniri, și pentru ameliorarea stării preoțimeii districtuali, pre cum și a poporenilor uniți în multe locuri, și în diferite moduri apăsați, ba cei mai aleși persecutați de cătră antistieile comunali ale sașilor.

To[a]te acelea înbunătățiri, cari sunt însemnate la Parochiele Districtului Mediașiului de la 1839 – până la 1846 sunt midilocite, pre lângă ostene[a]la neobosită a Parochilor respectivi, prin înțiepletele recercari, pretensiuni legale, și solicitări la Magistrat, Ordinariat, și la Înaltele Dicasterii ale acestui meritat Protopop.

[24v/44] Redicându[-]se disturbii în Blasiu asupra bunului Ep[isco]p Ioan Lemenyi Protopopul Alpini a fost unul din cei mai credințioși apărători ai auctorității ep[isco]pesci, și așa dicând mâna dre[a]ptă a Ordinariatului contra clevetitorilor.

Pentru ace[e]a densul a luat parte în ședința ținută în Blasiu la 25 Martiu 1844 întru carea ș[-]a publicat Intimatul Primatului din Strigoniu, și ș[-]a consultat despre susținerea ordinei și a pazei. Asemenea a fost de facia la cercetarea adeveratei stări a Dieceșei împlinită în 22 Mai 1845 prin Comisariul reg[esc] Vasilie Erdelyi Ep[isco]p[ul] Oradei-Mare esmis prin Resoluțiunea Împerate[a]scă din 18 febr[uarie] [1]845.

Tot în an[ul] 1845 la 14 aug[ust] a fost de facia la publicarea Decretului Regiu pentru finirea disturbialor prin Esmisul Ep[iscop]esc al Eperjesiului Iosif Gaganetz, însocit de Prepositul Munkacian Ioan Csurgovics.

După publicarea Decretului reg[esc] au urmat în Balsiu încușițiunea asupra delatorilor contra Ep[isco]pului Lemenyi – ace[e]a terminându-și operatul, P[ro]topop[ul] Albini a fost sorocit a se presenta la scaunul Ep[isco]pesc pe 8 sept[embrie] [1]845 spre notificarea rezultatului.

Întorcându-se P[ro]topop[ul] la Mediașiu în 19 sept[embrie] [1]845 a desbrăcat pe Ioan Axente din Freua de Reverenda (habitul clericale) prin midilocirea Consulului Michail Heiderdorf din Mediașiu.

Și fiindcă cetitoriul acestor adnotațiuni ar voi a sci și despre rezultatul Comisiunii reg[esci] preatinse, la carea P[ro]topopul Albini în două renduri la început și la terminarea operatului a luat parte cu activă prezența sa, la acest loc am aflat cuviințios a induce spre memoria și grațiosul Decret Împeratesc [25r/45] cătră Primatele Tierii îndreptat prin carele Ep[isco]pul Lemenyi se recuno[a]sce de inocente despre to[a]te învinuirile asupra Sa de cătră reu voitorii complotisici redicate, care Decret sună așa:

„Care Princeps Primas Kopácsi!

Quidnam super relationibus Devotionis Vestrae de d.tto 3 et 5 Nov. 1845. Mihi per Vice Presidentem Cancellariae Aulicae Transilvanicae substratis Mihi resolvere visum sit, Devotio Vestra ex adnexa copia intelliget. Est porro mens Mea, ut Devotio Vestra

Comissariis Ep[isco]po Gaganz, et Praeposito Majori Curgovics probabis eorum dispositionibus pro eximia prudentia, qua concreditum sibi grave negotium optatissimo cum effectu gesserunt, singularem Meam Complacentiam significare, simulque Ep[isco]po Lemenyi pro sua consolatione declarare velit Fiduciae Meae, quam de ipsius vitae morumque innocentia constater tenui, per resultatam hujus Commissionis plene satisfatum fuisse.

Viennae 27 Ianu[ar]ii 1846

Ferdinandus m.p”

Aici *pro memoria* mai însemnediu cum că Revisorii Forului M[etro]politan din Strigoniu în cauza Fiscului Consistoriale din Blasiu Teodor Papp în contra Prepositului Simeon Krajnik, și a Preoților Simeon Bărnuțiu, Demetriu Boer și Gregoriu Moldvai pentru varie criminațiuni appi(...) Ep[isco]pului său ordinaru pentru publicarea sentenței, la provocarea Presidentului Consistoriului delegat a Canonicului Constantin Alutan, a trebuit și P[ro]topopul Alpini pe 29 apr[ilie] [1]846 a merge la Blasiu; de unde întorcându[-]se înderept, la provocarea și împuternicirea Vicariilor foranei al Silvaniei și al Hațiegului precum și P[ro]topopilor cari au luat parte la [25v/46] pertractarea ace[le]i cause odio[as]e cu Comisarii regii de la 28 sept[embrie] până 3 oct[ombrie], și de la 17 până la 23 oct[ombrie] 1845 și pentru 3 zile de la 29 apr[ilie] până la 2 Mai 1846, au compus specificațiunea Diurnelor și a competențelor a 2 Vicarii Șiułuțiu și Papfalvi, și a 12 P[ro]topopi Baldi din Clusiu, Molnar din Aiud, Alpini din Mediașiu, Farago d[in] M. Vatarhel, Mihalyi din Zlatna, Leonteanu din Ujoara, Turcu din Catina, Ladai din Bagân, Pauleti din Roșia, Fogarași din Tirimia, Olteanu din Blasiu și Th. Papp din Iuriu. Dintre aceștia Alpini a fost Notariu; Olteanu Actuaru și Th. Papp Fiscu; în carea specificațiune suma sue la 981 fl. 40 cr. neci și s[-]au esolvit din salariul Prepositului Krajnik; din ace[as]tă sumă s[-]au dat Notariului Const[antin] Alpini 141 fl. 20 cr.

Nu mult după acestea neplăcute ostenele P[ro]topopul Alpini în Iunie 1846 s[-]a dus în Comisiune la Șiola, pentru apărarea de asuprirea Antistiei comunale săsesci de acolo a Curatorilor bisericesci respectivi; înse aceștia mituiți au încurajat confrontarea de cătră Magistrat despusă; și așa năcăsit și superat fo[ar]te că ai sei l[-]au compromitat, ne primind prândiul pregătit, la înto[ar]cere cătră Mediașiu pe cale l[-]a ajuns o plo[as]ia rece cu gheața, și din acea întâmplare a cădiut în Hectică, și to[ar]te maiestriile medicali, nu i[-]au potut ajuta, și așa în 18 Noem[embrie] 1846 a repausat lăsând în doliu pe tenera și frumo[as]a socia nepo[as]ta P[ro]topopului Grigorie Papp din Kiraly – Darolcz cu doue fete minorene.

Ep[isco]pul înțelegând despre mo[ar]tea demnului Protopop al Districtului Mediașului, și au adus aminte de cuvintele sale profetice cătră subînsemnatul în 18/30 Iuliu 1838, dise: „D[mne]diu are cărările sale celea ascunse dinainte no[as]tră, și ce nu s[-]a plinit acum (că adecă să-mi dee mie Mediașiu) se va împlini de altă dată și mai târziu” și așa [26r/47] batărcă în ședința consistorială după repausarea P[ro]topopului procsima s[-]a enunțiat denumirea subînsemnatului de succesoru acestuia, și pe suplicantea comunitate a Mediașului o a încredințat că me va avea de păstoriu sufletesc al ei: totuși denumirea în scris – din considerațiune cătră Veduva P. po. poia că pe iarn se remană în pace în casele parochiali – a urmat numai în 5 Martiu 1847.

Veduva P[ro]topope[as]că, în sperare că va remane temp mai îndelungat în Mediașiu a dat în arendă pămenturile celea mai bune ale Bisericei pe 40 fl. și grădina de legumi de la casa parochială cu 6 fl. la nisce sași; deci pentru încunjurarea neplăcerilor am întors sașilor acești bani; iară pentru Protocolele oficiose i[-]am plătit prețitul chartiei și al legătoriei cu

20 fl. și așa în 3 apr[ilie] [1]847 am emis primul Circulariu la Parochii Districtuali despre denumirea mea de Administrator P[roto]popesc acolo.

În 26 apr[ilie] 847 strămutându-me cu totul la Mediașiu, am aflat casele Parochiale în starea cea mai desolată, și în demaneția viito[a]re fiind Duminica Orbului am celebrat prima Lyturgia, și am cuventat la popor că am venit se fiu orbilor vedere și tuturor conducătorii spre mântuire.

Aici induc unele întreprinderi de ocărnuire puse cu bună socotința spre a ajunge mai târziu la rezultat înbucurătoriu, estrase din Diuariul vieții mele.

Mai întâi până în ziua de Rusalie am conscris tot poporul îmblând din casă în casă și am primit uniți 1065 suflete, între cari 29 familii erau împreunate, fără a fi fost cununate.

În serbările Rosalielor am adunat synod Parochial, și s[-]au [26v/48] ales 24 Jurați se-au Curatori din midilocol poporului - înse cu acea considerațiune, că 10 sau 12 familii vecine cu fie carele din curatori se fie atârno[a]re de la supra vighierea Curatorului seu.

Fie care Jurat a îngrisit de subalternii sei, ca aceștia:

- a) În statul senatos se nu înjure celea sante; se nu se bată cei căsătoriți fără cruțiare; se nu prime[a]scă la casa perso[a]ne demoralisate; se-au însuși a se prostitua; și bater a 3.ia Duminecă se vină la S[fânta] Biserică; și se se mărturise[a]scă bater o dată într-un an; și se sco[a]tă aruncurile de dile de lucru se-au de bani pe s[e]ama Bisericei, și a școlei în temp de renoire se-au reparațiune; și se stăruiescă ca părinții se-și deia pruncii la șco[a]lă.
- b) În statul de bo[a]lă, se îndemne pe bolnavi, și pe casnicii lui, ca se trâmă după Parochul seu, spre a se roga lui D[umne]dieu pentru el, și a[-]i lecui sufletul lui cu S[fânta] Taină a Mărturisirei, și a Cuminecaturei, și în lipsă și cu a S[fântului] Maslu; și în cas de îndoiea a bolnavului, se însciințiedie insii Curatorii pe Parochul, ca se nu se amâne provederea până la minutele celea mai de pre urmă a le vieții.

Mai în colo Curatorul s[-]a învoit, ca în to[a]tă Dumineca după S[fân]ta Lyturgia se se adune în șco[a]lă, spre a se consulta despre celea de lipsă și de folos pe s[e]ama Bisericei; când și Preotul s[-]a deobligat, ca celor adunați în șco[a]lă le va comunica pe scurt întâmplările mai memorabile din Gazete, și [h]otărârile Guberniali și Magistratuali, carele ei ating și pre ei. Ace[a]sta a fost ca o conversațiune amicală, carea nespuse de mult a conferit la desceptarea poporului, fiindcă Curatorii celea culese le spune vecinilor sei, și așa se lăție cunoscințele celea bune, și se desce[a]ptă curiositatea, carea ei atrage unii către alții, și pune fundamentul la vieția socială, confidențială și amicală.

Curatoratul a mai ales și o babă prescurărița, carea se facă [27r/49] Prescuri din farina sa și se le vendă la poporeni cu prețiu de 6 c[răița]ri una liturgia de 7 pupi. Din acestea înaltă di de serbăto[a]re se vindea de la 50 până la 80 de prescuri.

Iară din cei ce au trăit necăsătoriți, unii cari au fost venetici, și ave[au] piedeci a se pute[a] cununa, prin Magistrat s[-]au retramis fiecare la locul nascerei sale; iară cei fără piedeci se-au s[-]au căsătorit pe lege, se-au s[-]au despărțit de la olaltă; - și așa cu ajutoriul lui D[umne]dieu, și cu asistența fidelă a Magistratului s[-]a pus ordinea cea bună în poporul unit din Mediașiu; și în grabă s[-]a îndemnat a veni la Biserică, în cât după temp scurt Biserica de 18° [de] lungă și de 6° [de] lată era acum mică pentru acest popor fidel.

Lucrul cel mai greu a fost reînnoirea școlii, căreia era acum respit părăsitele de cătră medie no[a]pte – iară coperementul putred l-a împins un vent repede pre celalalt parete de cătră biserică, în cât era obiectul defaimarei no[a]stre, și de răsul cetățienilor.

Asemenea preturnarea Campaniei cei de 4 Cent. pe carea o am aflat crepată din anii trecuți de sub Parochul și P[roto]popul Ioan Stoian.

Deci adunându[-]se sinodul Parochial, s[-]ja decis, ca pentru preturnarea Campaniei se se anticipe pe 2 ani următori zestrea Bisericeii de câte 50 fl anuali; iară pentru redicarea școlii se se iee împrumut 400 fl cu 6% anuali; tote acestea sume de le Blasiu; și se se midiloco[a]scă de la Magistrat concesiu de a aduna de la Cetățieni ajutoriu benevol pentru Campana. Acestea to[a]te dpbându[-]le: șco[a]la s[-]ja terminat până în noem[brie] 1847 și în dioa SS. Archangeli s[-]ja săntit cu solemnitate. Chilia școlii e de 4° în lung și 4° în lat, și s[-]ja spusat 450 fl. pentru redicarea [27v/50] ei.

În șco[a]lă la început s[-]ja adunat 85 prunci și fete; și cu aceștia s[-]ja început o eră nouă de vieția și de însuflețire spirituale; cari aceștia înfrumuseție cultul d[umne]diesc în Biserică, și prin catechisațiuni și conducere întru învețiaturi neobosită a Dascălului Theodor Borza a început a desfășura o purtare morală ale[a]să, spre bucuria părinților și desfătarea tuturor din Mediașiu și din pregiurime; în cât au început a aduce de pe sate teneri la șco[a]lă no[a]stră, de aceștia s[-]ja adunat pe rend în an[ul] antai scolastic ca la 30 inși; iară în an[ul] viitoriu 1848 mai mulți de 50 cari neputând încape în șco[a]lă cu cei din comună, s[-]ja spusat ca cu sacrificiul Dascălului se amble numai la ore estraordinarie; și anume: demaneția de la 6 până la 8 și după aniadi de la 4-5. Aceștia plăte[au] didactru învețiatorului, și ceva la fondul scolastic.

În an[ul] 1848 au crescut numerul școlariilor cetățieni la 120 inși și s[-]ja despărțit acum în doue chilii, încât Dascălul șiede numai în cămară.

Așia a țienut concursul lor la șco[a]lă până la 150 inși și după revoluțiune până la finea anului scolastic 1852, când m-am strămutat de Vicariu Foraneu în Hațieg.

La acestia le țienem catechisare în șco[a]lă, iară vera Dumineca după amiadi în Biserică, unde pe rend s[-]ja îndemănat și poporul a fi de facia într-atâta de nu mai încăpe[a].

Că dară mai cu îndemână se pociu catechisa, și toți se înțiele[a]gă, m-am asediat pe scaun în midilocul bisericeii, și pe tinerii școlari în quadratu în giurul meu, apoi în dosul lor poporul bărbați și femei mestecați; și așia grăiem cuventul lui D[umne]dieu la înțieles, [28r/51] și pe scurt, și ei întrebau pe prunci, iară părinții asculta, și se bucura de respunsurile pruncilor, și se întorce[au] și ei mai îndreptați la casa sa.

Campana cei crepată pogorându-o din Turn, însumi cu 2 Jurați ai Bisericeii o am dus la turnătoriul de Campane din Sig[h]ișio[a]ra, și pre lângă 100 fl. zestrea Bisericeii anticipate de la Blasiu din Fundațiunea Bobbiană spre scopul susținerii Bisericeii din Mediașiu întemeiete, și cu alți 141 fl. 51 cr. de la poporeni și cetățieni locali adunați s[-]ja preturnat din nou cu 50 (...) mai mare de cum a fost mai [i]nainte.

Așiedându[-]se Campana în turn, cu convoirea Synodului Parochial am spusat: ca se se pulsese în to[a]tă diua dimineția la amiadi și se[a]ra întru semn de laudă și de mulțumită lui D[umne]dieu, și ace[a]stă pulsare o a împlinit câte un școlariu mai serac pre lângă o[a]re care remunerațiune.

Iară poporul m-a înțieles, dacă i[-]am spus, cumcă iei cu mine la o laltă constitue una familie spirituală, în carea eu ca tată și capetenia suflete[a]scă nu pociu vorbi cu iei tot de a

una fiind împrăscieți pe la casele lor, și pe la campurile și agonisita lor, ănsă prin semnul dat de Campană le aduc aminte la toți, ca se aibă pe D[umne]diu înaintea sa, și se-i se închine lui, rogându[-]l, laudându[-]l și mulțiemindu[-]ji de to[a]te pentru to[a]te!

Apoi, că într-un popor mare gr[eco]-cat[olic] și împrăsciet cum e cel din Mediașiu, se nu rămână cineva nemângâiet în năcazul sufletului său, și în bo[a]le și neputinție, n-am acceptat ca fiecare se me chieame la casa lui, ci ajutat de Curatorii [28v/52] supravigiatori, când merge[a]m la vreun bolnav, la fie care Curator carele îmi era în cale, băteam la fere[a]stră, și întrebam: că o[a]re nu este cineva bolnav din vecinătatea lui, și fiindcă cu mine purtam de a pururea lumină de ce[a]ră și tămâia, ne chemat pășiem în lăuntru la bolnavi, și ca un medic sufletesc me îmbiiem a[-]ji pregăti leacuri vindecăto[a]re de suflet cu acea încredințare, că și din bo[a]la trupului, – fiind împăcat cu D[umne]diu – mai lesne, și mai în grabă se vor mântui.

În visitațiunea canonică pentru ostene[a]la n-am luat de la Biserici prescrisul diurn, ci m-am mulțieimit cu intertențiunea frugală la casa preotie[a]scă, și cu străportarea mea de la o comună la alta.

Ce s-au potut îndeplini în Districtul Protopopesc al Mediașiuului, în co[î]nțielegere cu Parochii și poporele respective, se po[a]te afla în trăsuri generali la specificul parochielor de la an[ul] 1847 până la ult[ima] Iulie 1852.

Vieția mea activă în Mediașiu de la 15 Martie 1848, până la 18 Ianuarie 1849 se află tipărită în „*Transilvania*”, Foia asociațiunei Transilvane anul al 8-le 1875 de la nr. 6 până la nr. 15 se-au de la pag. 64 până la pag 168, sub titula „Estras din Dioariul vieții mele”.

Iară celea ofocio[ase] Protopopesci și Parochiali sunt cuprinse în Protocolele la acel oficiu prin mine resemnate.

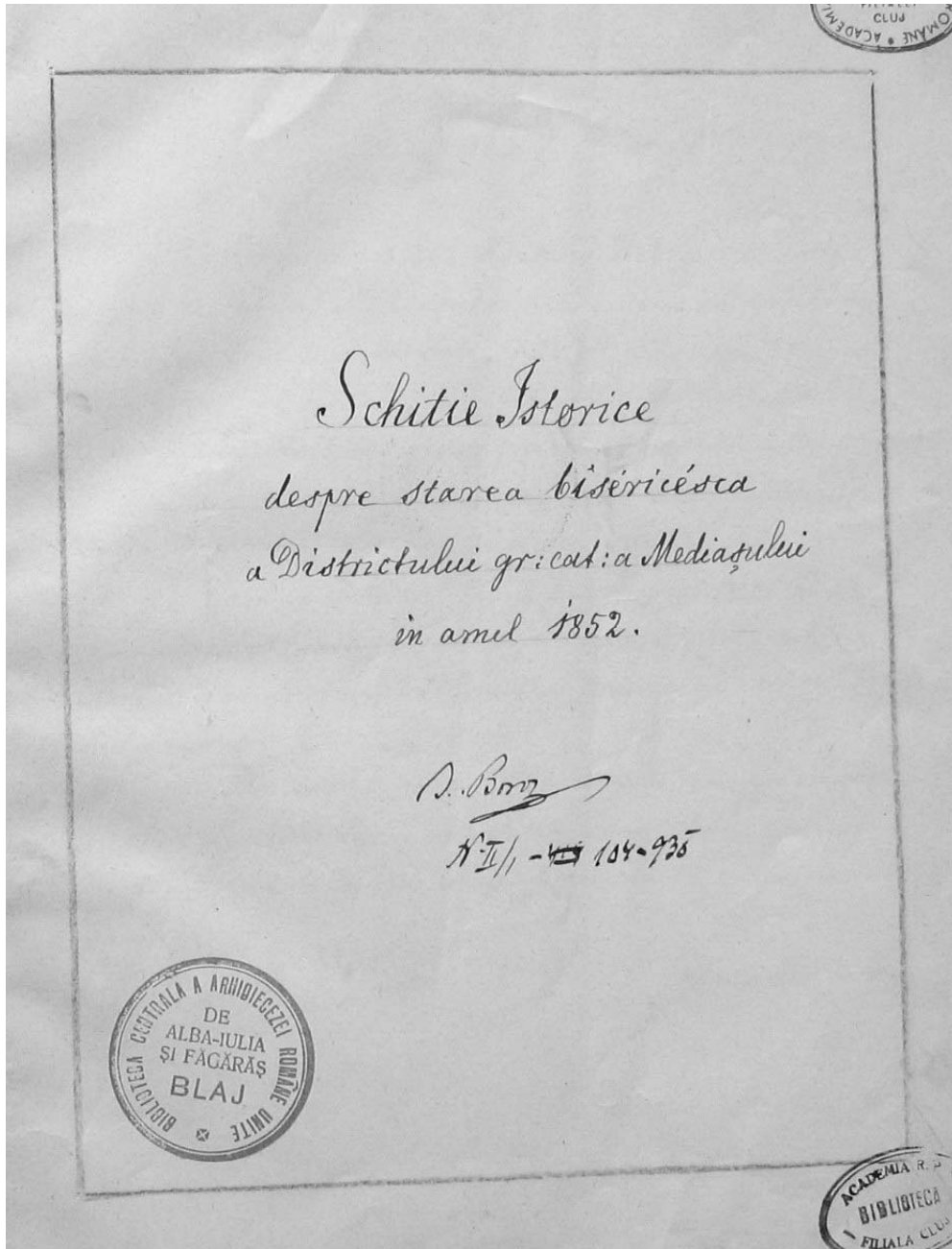
Lugosiu în Octo[m]br[i]e 1887

Ștefan Moldovan⁴⁵

[30v] „*Inter vestibulum et altare plorabunt sacerdotes ministri Domini et dicent: «Parce Domine, parce populo tuo, et nedes haereditatem tuam in opprobrium, ut dominantus ei nationes»*” Ioel 2. 17.

„*In omni oratione et obsecratione, cum gratiarum actione, petitiones vestrae innotescant apud Deum*”. Filipseni 4, 6.

⁴⁵ Fila 30r conține cuprinsul manuscrisului: „*Elencu despre 28 Parochii din Districtul Protopopesc gr[eco]-cat[olic] a[l] Mediașiuului după alfabet ordinar*”, cu următoarea paginație: Agîrbiciu – 23; Alma săsască – 17; Ațiel – 15; Bagaciu – 33; Basna – 31; Berthan – 14; Brateiu – 9; Buz – 10; Copșia-mare – 13; Copșia-mică – 30; Curciu – 33; Freua – 22; Hassag – 26; Ibișdorf – 16; Mediaș – 1; Moardeș – 18; Mosna – 17; Nou săsăsc – 12; Petisdorf – 18; Proscea-mare – 29; Proscea-mică – 28; Șaroșu-săsăsc - 10; Șeica-mare - 25; Șeica-mică – 27; Șoala – 19; Valdhit – 11; Veltiu – 31; Vorumloc – 20.

+

Statutu

si stramutările religiozario ale Romanilor
din Scaunulu Mediasului

ce constituie acum

una parte a Cerului Mediasului

Culese mai cu sama din memoria locuitorilor si consemnate
cu ocaziunea Visitatiei - Canonice din anul 1852. in luna lui
Maiu prin subsemnatulu Protopopu gr. cat. a Districtului
Mediasului.

I. Mediasiu.

Despre Cetatea Mediasiu, cu mare probabilitate se pote in-
ferma; cumca a fostu in vechime Municipiu Romanu, 1) stati-
une Militaria a Cohortei a 3^{ie} carea se nume si Media, 2) din
Legiunea Romana XIII^a numita Gemina, care Legiune a fostu a-
mediata pe midiloulu Daciei, pentru apararea Terrei aceste-
ria in Provincia Romana organizate.

Inse sub Imperatulul Aureliani redicandu se militia pro-
vintiala remasi cu suprimiu Municipiulu si cu folositu terito-

1) vedi Auctorulu topogr. magni Regni Hungariae pag. 346.

2) "Tertia cohors similiter habet pedites 555. equites 66.
sed in hac tertia validiores probari motis est, quia in Media acie
constitit" J. Rosini et Modesto. Ant. Rom. L. X. C. 5. pag. 121. —

†
Apendice.

La Biserică și Parochia gfat. din Mediasiu.

Lui Simeon Arulame incredintându-se provisorie administra-
 țiea Parochiei Mediasiu, această sa vreoite a înmulți creștin,
 țieșii gfatolici, înse după ce de la 1826. până la 1833. când a fost re-
 vdicat în scaunulu Episcopescu din Blasiu fostulu Canonice și Scer-
 țariu alu Episcopu Ioanu Dobb - înviciatulu și bunulu barbatu Ioanu
 Leményi; această - sub a cui intervenire sa revdicat Biserică din
 Mediasiu, și sa vintemite bună subsistentia a Parochiului localu,
 sau întorsu la S. Unire mai multe comunități în scaunulu Medi-
 asiu: astia acestu Episcopu "motu proprio" - de fariindu și ceteri pre-
 ceum a Mediasienilor, astia și a celotă lalte comune din non con-
 vesse, Parochia Mediasiuului o a înviciatulu de scaunulu Proto-popescu,
 din care causă pe Popă Arulame lau străputu de Parochia în biserică
 mica, iară aici a asiediatu de Parochiu și Proto-popu pe Ioanu Stoianu
 prin casatoria învicitu cu familia Manfi din Blasiu, - dupăndu
 tote comunitățile sub administrațiea sa câte sau tenutu de sca-
 unulu Saseca alu Mediasiuului.

Acestu Episcopu astia revdicundu vedia biserică din Mediasiu,
 precum și a S. Uniri, sau decisu că cu otasiunea bine venita se santie,
 sca accia marăta biserică, și astia despurându pregătirile recevute
 în an: 1835. în dia Inaltiarei Domnului o cu santite desfasuram-
 tei mai mare posibilă pompa, și o a închinatu "Inaltiarei Domnului"
 aici lasu se romedie desipta Episcopu cetera Parochiulu și Vice-Populu.

